ניר

תשט"ז

ד"ר שמואל בלקין

נשיא הישיבה

ניר

נירו לכם ניר
ואל תזרעו אל קוצים :

(ירמיהו : ד׳ ג׳.)

קובץ שנתי

היוצא לאור ע״י

הסתדרות תלמידי בית המדרש למורים

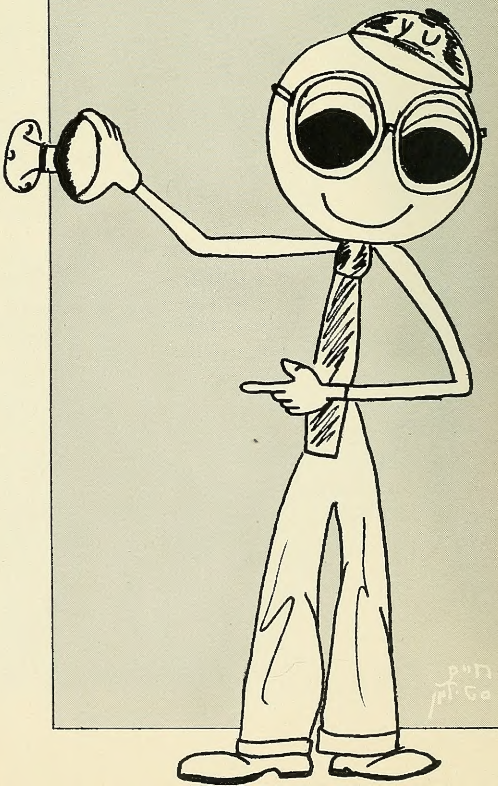
שעל יד

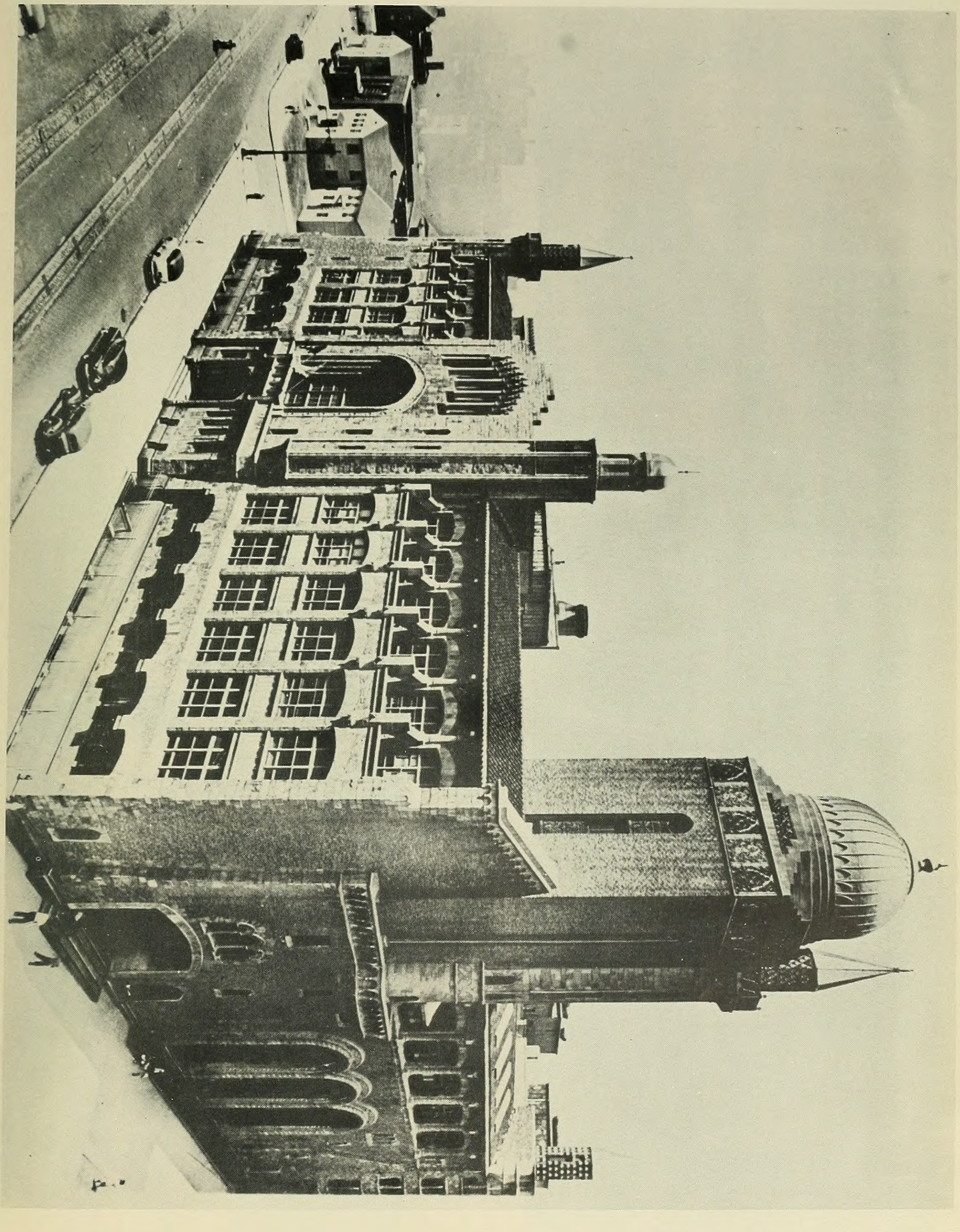
ישיבה־אוניברסיטה

ניו יורק תשט״ז

ב״ה

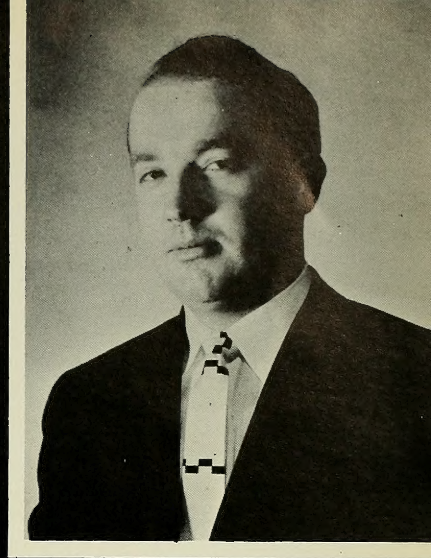
לפתוח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו :
(ישעיהו מ״ה א׳)

תוכן העניינים:

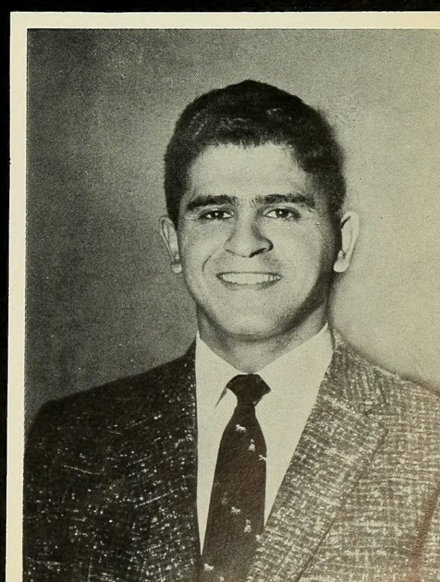
ספרות

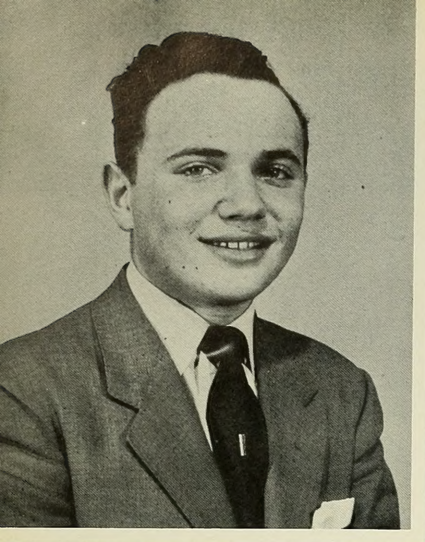
יהושע חורובסקי — עורך ראשי וספרותי

מערכת

יונתן הלוי — מנהל המערכת

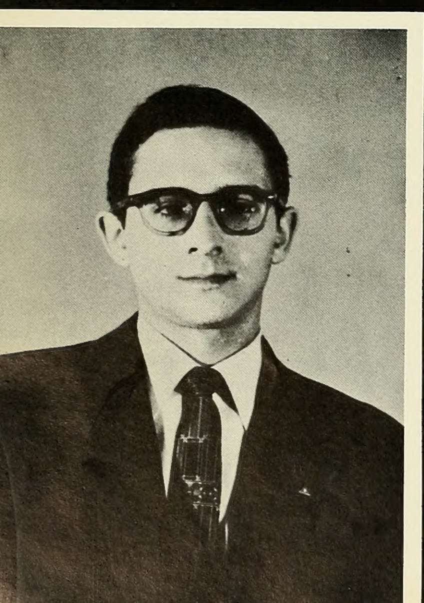
צייר —

משה גרפשטיין — עוזר מקצועי

ה„ציר"

אברהם הגלר — עוזר מסחרי

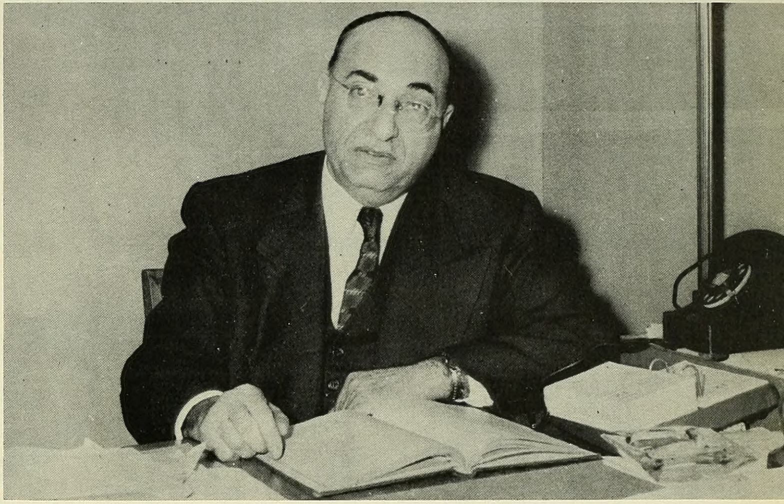

סטילמן

הקדשה

למורה־הדרך אשר העמיד תלמידים למאות,
וידיו כי רב לו בשלוחות רבות
של המוסד והחיים היהודיים באמריקה —
הננו מקדישים שנתון זה לכבוד

הרב פרופ׳
שמואל ק.
מירסקי

לציון־דרך של שלושים שנות
הוראה פוריה והדרכה פעילה
בבית־המדרש למורים.

הרב פרופ׳ שמואל ק. מירסקי

קורת־רוח וספוק נפשי מלא הן מנת־חלקו של האיש, שעמד ליד עריסתו של ביהמ״ד, עקב והשתתף באופן פעיל בהתפתחותו והתרחבותו, בד־בבד עם המוסד כולו. מאותו בית קטן ומיושן שעמד במורד העיר מזרחה — למוסד מסועף ומאורגן כהלכה כפי שהנו כיום. איש, אשר זה שלושים שנה קשור בכל נימי נפשו לביהמ״ד ולמאות חניכיו שלימד והדריך, המשמשים כיום כרבנים, סופרים, מורים ומנהלים.

נולד בשנת תרנ״ט בעיירה דובאסר, רוסיה. בהגיעו לחמש עלה עם משפחתו ארצה. הוריו התיישבו בירושלים, במקום שהורי אמו גרו. את חינוכו קיבל בישיבות הירושלמיות. ובהיותו צעיר לימים נסמך ע״י הרב מבוטען (בעל ה„מתת־ידו״ על ארבעת חלקי השו״ע), שמצאו בקי בתלמוד ובארבעת חלקי השולחן ערוך. כבר בנערותו ניכר בו יחסו הרציני ללימודים והשאיפה לשלמות ולהישגים ממשיים. הוא נודד ממקום תורה אחד למשנהו, בבקשו אחרי הטוב והמועיל. מידות־אופי אלו הוא מדגים לא אחת בפני תלמידיו, ומשמשות כנר לרגליו בכל פרקי חייו העשירים, רבי־המעשה ומלאי־הענין.

בגלל קשיי פרנסה נדד אביו לאמריקה, ובמשך הזמן הוענקה לו האזרחות האמריקאית. בשנת 1917 גזרה תורכיה גירוש על כל נתיני ארה״ב, וכנתין אמריקאי גורש הנער „הצעיר שבחבורה״ — עם היתר לדמשק.

הוא כותב בזכרונותיו על ליל הגירוש מירושלים שחל במוצאי־שבת: „אנו היינו עולים במעלה הר־הזתים ממזרח לירושלים, וצבאות הבריטים נכנסו לירושלים ממערבה. קשה מאוד היתה אותה הפרידה מירושלים״.

לאחר המלחמה חזר לירושלים ונתקבל למחלקה המסיימת של ביהמ״ד למורים שנוהל ע״י דוד ילין, (אישיות מפורסמת בעולם

החינוך העברי ובירושלים). באותה שנה נתארס לבתו של ר׳ יוחנן דוד סולומון, שהיה מותיקי ונכבדי ירושלים.

מיד לאחר נשואיו (1920) נתמנה למורה בביה״ס „תחכמוני״ (הקיים עד היום) בירושלים. באותה שנה, כשנפתח ביה״ס למשפטים היה מראשוני תלמידיו. אז גדלה בו ההתענינות במחקר המשפט העברי, ולאחר סיימו את ביה״ס היה מראשוני החברים של „חברת המשפט העברי״. מאז, חולם הוא את חלום תחית המשפט העברי שעלה לפניו עם שחר ימיו. ומצטער הוא כיום על, „שלא חזרתי עדיין חזרה גמורה לאהבתי זו״.

לאחר נסיונות מספר לשוב ולהסתדר בא״י שלא הצליחו, חזר אביו עם כל המשפחה לארה״ב. לאחר שלש שנים של פרידה הצטרף אל הוריו, לאחר שאמו ביקשה שיהיה קרוב אליהם. גדולה היתה אהבתו לאמו ובכל לבו ונפשו נמשך אליה. ועל כך הוא כותב: „הלך הדלי אחרי החבל״ („ארץ וימים״ עמ׳ מ״ה).

על רשמיו הראשונים בהגיעו לניו־יורק הוא כותב (שם): „השנים שעשיתי בא״י בנערותי, ואוירה שנשמתי בשחר חיי, נשקעו עמוק בקרקע נשמתי. ובבואי לניו־יורק בראשית שנת תרפ״ז לא ידעתי נפשי... בקשתי ולא מצאתי את הרהיטים שנתחבבו עלי מאז, ונתחברו בזכרוני לבית אמי ולחדר הורתי. במקומם מצאתי מיני שידה תיבה ומגדל, שונים ומשונים. האם אלה הם ה„שידה תיבה והמגדל״, הידועים לי מסוגיית הגמרא בגיטין״?...

בשבוע הראשון לבואו התוודע אל מיסד הישיבה הרב דוב רבל ז״ל. במחיצתו פגש גם את מנהל ביהמ״ד שלנו הד״ר פנחס חורגין יבדל לחיים. כשהציע לפניו הרב רבל ז״ל להצטרף לחבר־המורים של המוסד וללמד תלמוד בביהמ״ד למורים, קיבל עליו. עם יסוד המכללה נתמנה תחילה למרצה ואח״כ פרופיסור בה. ועם יסוד ביה״ס למוסמכים ע״ש ב. רבל ז״ל, נתמנה בו לפרופיסור לספרות רבנית.

הוא רואה את עיקר מטרתו בסלילת נתיב חדש לתורה ע״י הכנסת בני דורנו לשימוש של הספרים וכתבי־היד העתיקים עם פירושים והערות מתאימות. לשם כך ייסד בשנת תש״ד את הרבעון „תלפיות״ בהוצאת הישיבה. בשנת תש״ז ביקר בספריות הגדולות שבאירופה וצילם מאות כתבי־יד, ובשובו הוציא סדרת־ספרים בשם „מן הגנוז לאור״ הוצאת „תלפיות״. בשנת תשי״ב ייסד בניו־יורק — ובעת ובעונה אחת בירושלים — את המכון למחקר „סורא״, שמתפקידו לקשר קשרי מדע ומחקר בין אמריקה וישראל, ובשנת תשי״ד הופיע ספר־השנה הראשון בירושלים בשם „סורא״ בעריכתו. בשנת תש״י הוציא בהוצאת „תלפיות את „חיבור התשובה לרבינו מנחם המאירי״, גוף הספר ומבוא על תולדות המחבר עם הערות ותיקונים והשוואות לכתב־יד אחר משלו. בשנת תשי״א הופיע ספרו „בין שקיעה לזריחה״, הדן ב„השתלשלות הסנהדרין לישיבה בירידתה לבבל ותולדות אישי מעבר שונים בדרך שובה למקומה״. הספר זכה בפרס „קרן למד״ באותה שנה. בשנת תשי״ג יצא ספרו האוטוביוגראפי „ארץ וימים״, בהוצאת „סורא״. הוא עובד כעת על כתבי־יד של השאילתות עם שני פירושים חדשים ופירוש משלו, שיצאו לאור בקרוב בירושלים בחמשה כרכים. כ״כ עומד לצאת על ידו בקרוב הספר ר׳ יונתן מלוניל על המשנה והרי״ף.

קלעו למטרה אלה מ„מתנגדיו״ שהם גם „חסידיו״... שטענו שהוא עמל לשבור את החומה (הקיימת לפי דעתם) בין חכמת ישראל ותורת ישראל. „הללו סוברים, כי חכמת ישראל היא חכמה העוסקת בצדדים החיצוניים של התורה, כגון: ההיסטוריים, הפילו־לוגיים וכדומה, ולא החדירה לתוך תוכו של הענין. לפיכך, חודרים הם ישר לתוכן ולא מעיינים קודם בפרטים הגיאוגרפיים והסיב־תיים״. שיטתו היא, שיש לצרף את הכלים והצורה החיצונית ביחד, כמו שעשו הראשונים. וטועים אלה הסוברים, שהעוסק בחיצוניים הוא חכם, והשני הוא איש תורה. יש לדעת שניהם: לא רק „מה זה״, אלא גם „מי זה״ ו„מה הוא״. סיפוק נפשי גדול הוא לו, לראות עתה ברכה בעמל שנים שהשקיע בספרות ותורה, ורבים המודים בצדקת רעיונו. הוא מאמין, שהיו כאלה שהרחיקו את הנוער, שכל כך יקר לו, בהתחילם ב„בית״ מבלי להתחיל ב„אלף״. כלומר: ההקדמות וההסברות שיתנו את התוכן בצורה המתאימה.

פרופ. ש. מירסקי הוא אישיות פעילה וידועה גם בחיים היהודיים הציבוריים באמריקה: ממנהיגיה של תנועת ה„מזרחי״, ושליחה לקונגרסים הציוניים; פעיל מיום בואו לאמריקה בהס־תדרות העברית באמריקה ומשמש כיושב־ראש נשיאותה הנוכחי; חבר באגודת הרבנים של ארה״ב וקנדה ונשיא ועד הרבנים של בורו־פארק בברוקלין.

על מעמד ביהמ״ד כיום מצהיר הוא: ביהמ״ד שלנו, ממלא תפקיד חיוני ביותר ביהדות האמריקאית. הישיבות־הקטנות הולכות ומתרבות, ואין מקור אחר ממנו ישאבו כוחות צעירים להוראה. לפיכך, במלאותו יעוד זה, מהווה ביהמ״ד חלק אינטגרלי של הישיבה. ואין כל מקום להתחרות ולוויכוחים בין שתי המחלקות, מאחר וכל אחת מהן ממלאה מטרה משלה, אשר מטרתן שווה: שמירתה והפחתה של הגחלת היהודית״.

פרופ. ש. מירסקי ממשיך: „יש מקום לשינויים ושיפורים. ובמיוחד, להקדיש יותר זמן ללימוד דרכי ההוראה ולארגן אסיפות מורים־תלמידים שידונו על כך. בגלל מיעוט שעות הלימוד יש לרכז ולצמצם את המקצועות. זאת צריך להעשות גם על חשבון סילוק גמור של מקצועות בלתי חיוניים״.

ברכתנו הלבבית שלוחה לו:
מי יתן וד׳ יוסיף לך כוח ושנות חיים למען תוכל להמשיך, בפעולותיך המרובות והברוכות למען תורת ישראל ועם ישראל!!

העורך

סורא

תלפיות

הרב ד״ר מנחם מ. ברייאר

או: אין בית־המדרש בלא חידוש

בטיילך בין מסדרונות בית־הספר, ובשמעך הדי וויכוח סוער בין קבוצת תלמידים למורה, המסתיים בסופו של דבר בחיוכים וטפיחות שכם הדדיות — להוי ידוע לך, כי מרכז ה„מחלוקת" הוא הרב ד״ר מנחם ברייאר, המורה לתנ״ך, ולא אחר.

נולד בשנת תרפ״ב בעיר סטרוסוב, פולניה. בעודו בגיל רך עבר עם הוריו לרומניה, במקום שאביו וזקנו שימשו כראב״ד בעיר שטיפאנישט, שהיתה ידועה כחסידית מאוד באופייה.

את חינוכו היהודי והתורני קיבל מאביו ובישיבת קישינוב, שנוהלה ע״י הגאון הידוע י. ל. צירלסון הי״ד, רבה הכולל של בסרביה. בהגיעו לי״ח הוסמך לרבנות.

את חינוכו החילוני קיבל באוניברסיטת יאסי. לימודיו הופסקו בפרוץ מלחמת העולם השניה, כשיחד עם כל בני עירו גורש ונכלא במחנות הסגר נאציים שונים.

לאחר השחרור התאחד עם משפחתו, ונגש במרץ להמשכת לימודיו. בשנת 1944 קיבל את התואר B.A. באוניברסיטת יאסי, בהמשיכו את לימודיו האקדמאיים במקצועות פילוסופיה וחינוך באונבירסיטאות שברומניה וצרפת.

בשנת 1948 הגיע עם הוריו לארה״ב, ונתקבל מיד להוראה בביהמ״ד למורים. בשנת 1949 הוסמך לתואר M.A. ובשנת 1950 הוענק לו התואר D.H.L. בישיבה אוניברסיטה (הדיזר־טציה שלו היתה על התרגומים הארמיים שבתורה). כעת ממשיך הוא בלימודיו בפסיכולוגיה, והועמד לקבל את התואר Ph.D. בקרוב.

בשנת 1952 נשא לאשה את מלכה פרידמן, בת האדמו״ר מבויאן, לבית סדיגורה־רוז׳ין.

מנושאים אקדמאיים „יבשים" אנו עוברים לנושאים „חיים" יותר ואקטואליים. עיון בתמונות ומסמכים שונים, מעבירים אותנו לסביבה הרומנית ומאורעות המלחמה שם: תעודת־חבר ב„בני־עקיבא" ברומניה, שם היה ד"ר מ. ברייאר חבר ההנהגה הראשית; מכתבים ומסמכים שונים מארגוני הפועל־המזרחי, הפועל־הדתי והמזרחי, שם מילא תפקיד ראשי חשוב בארגון ובחינוך הנוער הדתי־ציוני. כ"כ היה פעיל בתנועת המחתרת הציונית וה„בריחה" ברומניה, שעסקה בארגון העליה הבלתי חוקית לא"י.

מפעולתו התרבותית הענפה ברומניה, מקבל אני מושג מה בדפדפי בעמודי ההוצאות השונות אשר השתתף בהן וערך אותן: „יבנה", ירחון עברי־רומני מטעם הארגון העולמי של ברית הסטודנטים הדתיים; „דרכנו"; „במעלה" ו„אונזער וועג" באידיש. הופתעתי נעימות, בראותי מספר משיריו שפורסמו בעברית, אידיש ורומנית. מהם, שנדפסו בניו־יורק בבטאונים אידישאיים ספרותיים. נושאי השירה מקיפים הם: החל משירי תפלה ואמונה, וכלה בשירי טבע ומחתרת. כאן בארה"ב, משתתף הוא במאמרי מחקר שונים בכתבי העת: „בצרון", „הדואר", „סורא", „שבילי־החנוך" ו„תלפיות".

כבר אמרו רז"ל: מידכר שלוותא דביתיה דאבוי" (מדרש איכה). ד"ר מ. ברייאר מקדיש הרבה מזמנו ומרצו למחקר תולדות היהדות בארץ־נעוריו שנחרבה, ומציב לה יד ושם. שנים ממחקריו: „תולדות החינוך ברומניה" ו„תולדות הישיבות ברו־מניה" — יצאו לאור בקרוב. כ"כ הוא מכין מונוגרפיה על החסידות ברומניה. (חדשה זו תפתיע את תלמידיו, שאינם יודעים על זיקתו ואהבתו ה„נסתרת" לחסידות...)

שדה פעולתו המדעית מתרכזת בעיקר מסביב לתנ"ך. החל מפרשנות המקרא וכלה באמנות ומוסיקה בכתבי הקודש. שורה שלמה של מחקרים וכתבי־יד השמורים בספריתו, עדיין מחכה לידו המסדרת והעורכת שתביאם לדפוס. מתוכן שיחתנו מתברר לי עד כמה עזה אהבתו למחקר ותשוקתו לגלות ולאסף את החומר האיסטטי הרב הצפון בתנ"ך. רצונו עז להספיק עד כמה שאפשר, עתה בעודו צעיר וכוחותיו עמו. אך, מה לעשות — והיום קצר והמלאכה מרובה... בעת שרוב עתותיו מוקדשים להוראה.

אין הוא „ירוק" כלל במקצוע זה. עוד ברומניה עסק בהוראה עברית בגמנסיות בוטושן ובוקרסט. ומעת בואו לארה"ב משמשת הוראת התנ"ך כגולת הכותרת במפעל חייו. הוא מרכז מקצוע זה, ומשמש כבוחן ראשי בו בביהמ"ד שלנו ובמכללת שטרן לנשים. כ"כ הוא משמש כמרצה לתנ"ך במכללת הישיבה.

בהוראת מקצוע זה, רכש לו את השם של מורה „קשה", (עיין: „אדונים קשה"... ישעיה י"ט) אשר קשה „להסתדר" אתו. ואשר אינו מוותר אף כמלוא הנימה על דרישותיו המינימליות. בהתקרב ימי בחינות הגמר מתלחשים בכתה, שיום הדין קרב ובא, „ואין רחמים בדין"... אם כי לתלמידיו הותיקים והקרובים, אין ה„שד" נראה איום כל כך. ובלבם פנימה הם מעריצים ומכבדים אותו. אצלם, זכה לכינוי הבלתי רגיל „חברה'מן", כלומר: אחד מהחבריא, שאתה יכול לדבר אליו בלשונך אתה (אך בעברית...) ובגלוי־לב. בזאת, נוכחים גם אלה הבאים אתו במגע כחבר „ועדת־ההדרכה" של הנהלת המוסד.

על חשיבות לימוד התנ"ך ומפרשיו הצהיר בפני כדלהלן: „לימוד התנ"ך משמש כבסיס ללימודי קודש, חכמת ישראל וידיעת הלשון. היות וספר־הספרים הוא הוא הגשר החי בתולדות ישראל, בין הבורא ועם ישראל, ומקור יסודי לדת ורוח ישראל סבא. ע"מ להגיע אל הקודש פנימה, יש להשתמש דוקא בשביל הזהב המסו־רתי של פרשנינו המקוריים והמסורתיים, שפענחו גנזי נסתרות המקרא מתוך גישה מלאה חרדת קודש למקרא. רק מתוך גישה זו, ולאור התגליות הארכיאולוגיות האחרונות שבארץ, אפשר לעמוד על טיב המקראות קשי־ההבנה ולרדת לעומק פשוטו של מקרא. מכאן, החשיבות וההדגשה על לימוד פרשני המקרא המסורתיים. בהוראת מקצוע זה עלינו לשאוף להגיע למצב, שבו בוגרי ביהמ"ד יהיו מסוגלים ללמוד ולהבין את המקרא במקורו ומתוך כלי ראשון. לימוד — שיביאם לידי ההגשמה של: ,וחי בהם'".

שאלה: מה דעתך על המצב בביהמ"ד כיום?

תשובה: יש מקום לשיפורים בתוכנית הלימודים, ויש לשאוף להעלאת רמתם של המסיימים. דרושה הבנה הדדית בין המחנך למחונך, ויצירת אוירה אקדמאית מתאימה למקום לשם העלאת רמתו התרבותית־כללית של המוסד. מבחינה זאת, יש לראות את הפרדת ביה"ס התיכוני מביהמ"ד — כצעד קדימה להשגת מטרה זו.

ד"ר מ. ברייאר אינו רק „נאה דורש", אלא גם „נאה מקיים". מה שהוא דורש מאחרים ומתלמידיו, הוא מקיים קודם כל בעצמו. לתלמידיו המבוגרים והרציניים ידוע, כי הוא מתכונן כהלכה לכל שיעור ושיעור עד לפרטי־פרטיו האחרונים. מופיע תמיד בזמן, כש„תלמודו" בידו; אלו הן הכרטיסים הלבנבנים עליהם כתובים רשימותיו והערותיו, בהם הוא מצוייד תמיד.

תלמידיו יודעים להעריך את שיטת למידתו, אשר פוקחת את העינים ומציגה את הפסוק באורו המלא והנכון. להם, הרי זה תענוג לשבת בכיתה, ולהאזין כיצד הוא מתיר סבך אחרי סבך. ובפירוש אחרי פירוש: בלשנות, דקדוק, מדרש, השוואות לשוניות ותרגומים.

חושבני, שאביע את דעת כל חברי באמרי: קשה עלינו פרידתנו! לאלה, שמצאו באישיות צעירה ותוססת זו, שתמיד חייכה וטפחה לך על השכם, יד עוזרת ולב מבין — הוא יחרת בזכרונם כמורה האידיאלי במלוא מובן המלה, שהיה גם חבר מסור ורע נאמן.

ברכותי וברכות חברי לך: ראה ברכה בעמלך. מי יתן ותזכה לראות דור תלמידים־מורים, אשר יצעדו במסלול בו הדרכת אותם!!

העורך

YESHIVA UNIVERSITY

AMSTERDAM AVENUE AND 187TH STREET
NEW YORK 33, N. Y.

OFFICE OF THE PRESIDENT

בהגיעכם עתה לתקופת סיום חק לימודיכם בבית המדרש למורים, נעים לי למאד לברככם בכל מילי דמיטב, ולאחל לכם הצלחה רבה בדרככם בעתיד.

רבות יגעתם ועמלתם בתורתנו הק', ותקותי נאמנה שעשיתם חיל וקניתם תורה ודעת, כל אחד כפי כשרונותיו ויכלתו, ואני תפלה שבמשך הסתופפכם בין כתלי בית מדרשנו, נשרשו ונחרתו בלבבכם העיקרים והאידיאלים של מוסדנו הק', שלא ימחו מכם לעולם, והשפעתם מרוח הישיבה להתנהג תמיד כ„בני ישיבה" בכל המובנים.

בטוחני שרבים מכם יקדישו את ימיכם להוראה, ותמצאו בפעולותיכם הבהכות שביעות רצון ונחת רוח רב. שדה החינוך הוא כר נרחב לעבודה הנעלה והקדושה ביותר בח"נו, ותפקיד המורה והמחנך בישראל, שעמד תמיד בתולדות עמנו על המעלה היותר רמה, חשיבותו גדלה עתה עוד פי כמה, לאור המאורעות הכבירים שהתרחשו בדורנו. התאזרו, לבן, עז ותזקו ואמצו לקראת עתידכם בשדה החינוך, ותזכו לנטוע בנוער שלנו אמונה ואהבה לתורתנו, דתנו ועמנו, ולכל קניני אומתנו.

שמואל בלקין
נשיא

YESHIVA UNIVERSITY
AMSTERDAM AVENUE AND 186 STREET
NEW YORK 33, N. Y.

TEACHERS INSTITUTE
OFFICE OF THE REGISTRAR

בית מדרש למורים
לשכת הדפתרן

ב"ה י"ב אייר תשט"ז

תלמידים יקרים:

כחמש מאות בחורים סיימו עד היום את בית המדרש למורים שלנו, וכשלושת אלפים למדו במוסד מיום הוסדו. אלה שלמדו אצלנו, ובפרט אלה שסיימו את המוסד, קשורים אלינו, ומדי פעם לפעם הם באים לבקר, לשוחח עם מוריהם ולהתאחד עם אלה שלומדים עתה בין כותלי בית המדרש למורים.

אני מקוה שכן תעשו גם אתם מסיימי תשט"ז. גם אתם תשובו מדי פעם לפעם לבקר, ולראות את המתרחש במוסד האהוב על כלנו. שלחו לנו ידיעות על התורה שאתם מרביצים בקהלה היהודית ועל ההצלחה הרבה שבודאי תראו בכל מעשי ידיכם.

עלו והצליחו מסיימי תשט"ז! המשיכו ללמוד, למדו אחרים, העמידו הרבה תלמידים והשפיעו על הדור הצעיר שיתקרב אל התורה, ותהיו מבורכים מן השמים.

שלכם,

ד"ר. חיים ב. גרינשטיין
דפתרן

חבג:מב

הודעת המערכת

עם מסירת החומר לדפוס, נודע לנו החלטת השופטים בהתחרות הספרותית והאמנותית שהוכרזה על ידי מערכת ה„ניר" כדלהלן:
פרס אמנותי בסך עשרים דולר לחיים סטילמן;
שני פרסים בסך חמשה עשר דולר כל אחד — לשמואל ארליך ושלום לסר, תלמידי מחלקה ה׳.

דבר העורך

עם הסיום

שעת הסיום מבית־הספר, היא שעה גורלית ונקודת־מפנה בחיי כל תלמיד. הרי היא מהווה סיום לפרק־חיים שהוקדש כולו ללימודים תיאורטיים ורכישת ידיעות — והכנה לקראת התחלת פרק חדש בחיים שבו יבוא הלימוד לידי מעשה, ועמל שנים שהושקע בהכשרה ורכישת ידיעות — מביא את פריו.

לאלה מבינינו שבדעתם להיכנס לשדה ההוראה המעשית, מצפה שעת־מבחן ונסיון. עלינו להכיר בערך תפקידינו בחינוך הדור הצעיר באמריקה, ולדעת, כי נסיונות רציניים מצפים לנו בדרך למילוי יעודנו. עלינו להתחזק ברוחנו ולא להרתע בצעדינו הראשונים (ומפני אכזבות ראשונות), באם הענינים לא יתפתחו בתחילה כפי הסדר שציפינו לו מראש. וכבר אמרו חכמינו ז״ל: לפום צערא — אגרא". ו„יגעת ומצאת — תאמין, יגעת ולא מצאת — אל תאמין" (שיגעת).

מאמצים ועמל רב הושקעו ב„ניר" זה, ע״מ שיצא לאור בזמנו. מקווה אני, ש„מנהג" זה — של הוצאה לאור בזמן — ישתרש ויהיה ל„קבע"...

במסגרת מאמצי המערכת להגביר את ההתענינות וההשתתפות ב„ניר" — הוכרז השנה על תחרות ספרותית ואמנותית והענקת פרסים שונים (צלום ההכרזה נמצא במקום אחר בספר זה). וברגע כתבי שורות אלה, טרם נודע לי החלטת השופטים). יש להצטער על כך, שלמרות כל המאמצים שהושקעו, לא התקבלה התגובה החיובית שלה ציפיתי. ועבודת העריכה והארגון של ה„ניר" — נשארה בעיקרה — יותר מאשר בעבר — עבודה מפרכת של אדם אחד.

מודה אני לחברי במערכת, שעזרו לי בפרטים שונים להשלים את מלאכת הארגון וההוצאה־לאור. ולמורי היקרים מר חיים ליף וד״ר מ. ברייאר, על עזרם לי בעצתם ותמיכתם המוסרית.

נפרד אני ממורי היקרים, ומודה להם על השפע הרב שהשפיעו עלי מרוחם, ידיעותיהם ונסיונותיהם במשך תקופת לימודי בביהמ״ד. ולדפתרן החביב הד״ר חיים ב. גרינשטיין, על הדרכתו ועזרתו האישית.

ברכותי הלבביות לחברי היוצאים לשדה ההוראה העברית: חרשו תלם עמוק ומפרה בשדה החינוך היהודי באמריקה, כי תראו ברכה בעמלכם.

ולתלמידי בית־מדרשנו פונה אני מעומק לבי: המשיכו במסורתנו הנאה! התעוררו — ועוררו!

ארגנו ופתחו פעילות ערה, אשר תמשיך להזרים דם חדש לעורקי בתי־הספר ויעזרו לו לשגשג, להתפתח ולמלאות את יעודו.

עלו בהר והמשיכו!!

יהושע חורובסקי

ויסובו בכל ערי יהודה וילמדו בעם — (דהי״ב י״ז ט׳)

כיף

חבר־המורים

יושבים (מימין לשמאל): הרב מ. קרפ, הרב ש. רם, ד"ר ש. ק. מירסקי, ד"ר פ. חורגין, ד"ר א. וויס, ד"ר ש. ווינד.
עומדים: מר א. שטרן, ד"ר ש. הוניג, הרב י. גרוסמן, מר ח. ליף, ד"ר ג. חורגין, ד"ר ח. גרינשטיין, ד"ר א. פרידמן, ד"ר א. אייגוס, ד"ר מ. ברייאר, ד"ר מ. ריגר.

על סף בית המדרש

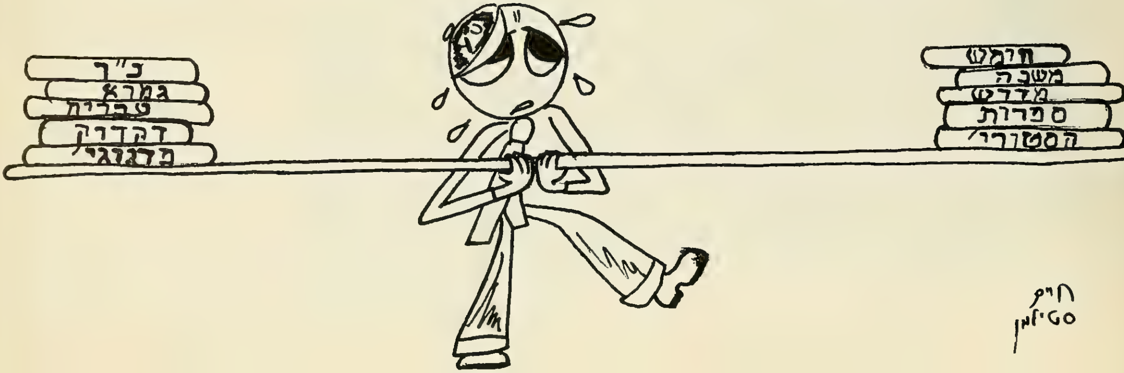
א.

אני הגבר ראיתים בשבט עברתם
אותי נהגו והוליכו ולא בגערתם?...
כמשופם זה מרכיב המשקפיים
המקיפני ואוסרני בשאלותיו כבנחושתיים.
תן עשרה רבנים שלפני רש״י!
לא זה שבתימן החכם־באשי...
ממושקף אחר וצעיר יותר,
מכין עבורך גם די והותר.
ביטוי לשוני זה באיוב וניבו —
הסבר נא לי מה טיבו?
חומש בתורה וספר בנ״ך —
הרי זה דבר של מה בכך...
אחד מהוותיקים, לכתה ממלל
לזאת אצפה גם איחל:
לשירת ביאליק ומשנת אחד־העם —
השגורה ושנונה בטוב־טעם.
ובשנים אלו אל תאמרו: דיינו!
כי בעוד רבים ובזאת תבחנו:
סמולנסקין הלאומי ופרישמן ה„אירופאי״,
עגנון ה„עיירתי״ ואצ״ג הקנאי...
זה, שאך עתה לכתה הגיע,
אשר בביאור הגמרא אף יזיע.
האומר: אתכם לאטי אתנהל,
כי ברוב דפים התלמוד לא יגאל...
אחד גבוה נשא ורם,
ישחה בעומק במצולות־ים.
על „המאירי״ לעולם לא יפסח
ואל „שיטה־מקובצת״, ידו ישלח.
אל תציפיני בשאלות מיד —
תהיה אז כתועה כנייד.
הקשב היטב לפחות חצי שעה
ושאלתך — תהיה אז נמנעה.
כי „לפלפל ולהתווכח
אין טעם וריח״...

ב.

איש, אשר לכולנו אינו זר
לעולם אינו אומר: המקום צר.
פה אתנו למעלה מעשרים שנה
יבאר בנחת דברי אמורא ותנא...
אחד „עברי״ את ההשכלה יסביר
גם לשון וספרות, דקדוק ותחביר.
ולשונו עט סופר מהיר
יערוך ה„מוסף לקורא הצעיר״...
אחד, את „וועד־החינוך״ ינהל.
את פבלוב והאסוסיאציה, שני יהלל.
את שיטת הלימוד שניהם יורוך.
בה — התלמיד וגם המנהל יכבדוך...
אותו האיש שזכה בפרס באקדמיה —
מספר על צרפת, אשכנז ובוהמיה.
„להצטלם — מבחינה עקרונית אסרב״!
ובנירכם — אין רצוני להתערב...
אחד ענק המדבר אנגלית בשטף
שב בשקט והבן דבריו בחטף.
לארגן ולנהל מועדונים וחוגים
מכל המידות ומכל הסוגים...
ובפטיפון ותווים נכנס לזירה,
ביום ג׳ באחת — המורה לשירה.
אתה שם בפינה! אמור ה„קדושה״!
בלי פחד ובלי כל בושה...
אותו „למדן״ ורב צעיר
בעל זקן שחרחר ושעיר.
מפטם תלמידיו ב„ראשונים״ ו„אחרונים״
והללו, דבריו אינם מבינים.
על מזגו אינו יכול להתגבר
ובשצף־קצף אליהם ידבר...
הנה נא הואלתי לסיים
פן אמשיך ועלי יאיים.
הן מלאכה זו אחבב
לכתוב את אשר לשוני ידובב...

יהושע ח.

ד״ר חיים ב. גרינשטיין, דפתרן
...גם אתם תשובו מדי פעם בפעם לבקר.

מאשה ברינסקי, מזכירה
...במה אוכל לעזור לך?

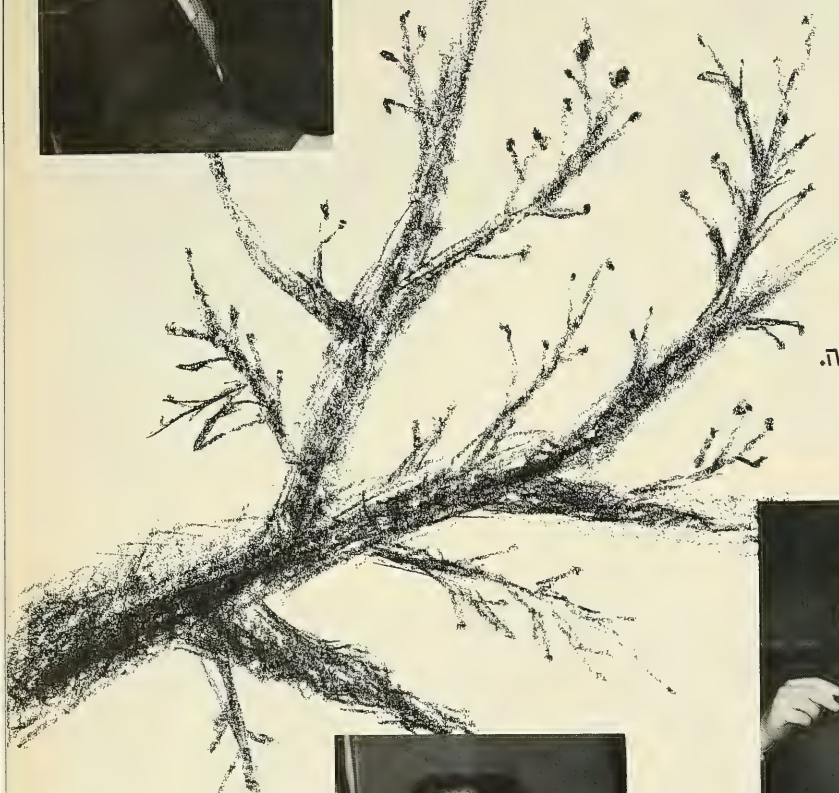
ד"ר א. איגוס — חומש, היסטוריה.

„אינני יודע מה אתה סח?"

ד"ר ח. אקסלרוד — פדגוגיה.

„ומי כמוהו מורה?"

ד"ר ש. איידלברג — היסטוריה.

„לא דובים... ולא יער..."

ד"ר מ. ברייאר — תנ"ך.

„אין מקרא יוצא מידי פשוטו!"

הרב מ. בית־דין — חומש, משנה.

„מי בעל דברים — יגש אלי!"

ד"ר ש. ווינד — תלמוד, דינים, היסטוריה, מדרש ודקדוק.

„בקול דממה דקה ישמע"

הרב ח. גולבסקי — תלמוד

„שגיאות — מי יבין?"

ד"ר ש. זאר — תלמוד.

„ארי שבחבורה"

ד"ר ג. חורגין — ספרות ולשון עברית.

„שפתים משיבים דברים נכוחים"

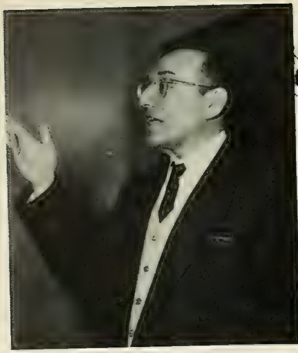
מר ח. ליף — תחביר, דקדוק, לשון וספרות עברית.

„והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע..."

הרב ח. י. לוין — ספרות.

„בינותם בספרים?!"

ד״ר י. מרגולית — פדגוגיה, חינוך.

„ילד שקפץ ותלמיד שחצף — השקיטהו
בספור לפי הטף...״

הרב א. מרקלס — תלמוד.

„והיו עיניך רואות את מוריך!״

ד״ר י. פינקל — נ״ך.

„מקרא זה — נוקב ויורד עד תהום!״

ד״ר א. פרידמן — חומש.

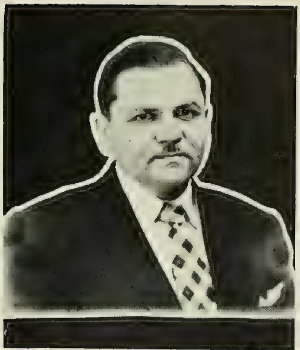
„וחמשת אותם בחומש״

הרב מ. קרפ — תלמוד.

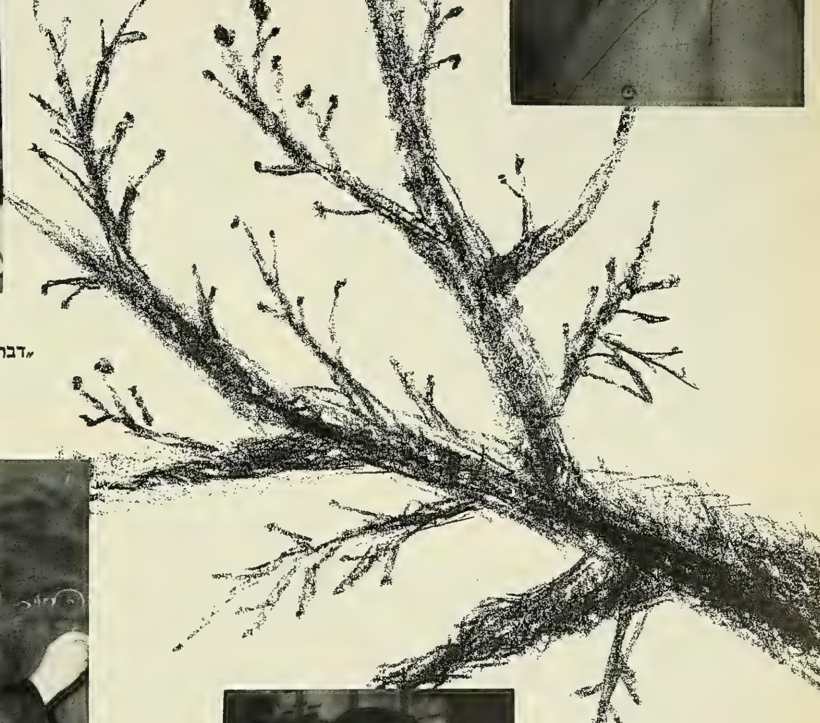
„ולמד אותם כקטן כגדול מבין עם תלמוד״

מר מ. קופר — שירה.
„שיר חדש אשירה לכם"

הרב פ. ריימן — משנה.
„פרתו של הרב מותרת"

הרב מ. שכטר — תלמוד.
„דברי הרב ודברי התלמיד—דברי מי שומעין?"

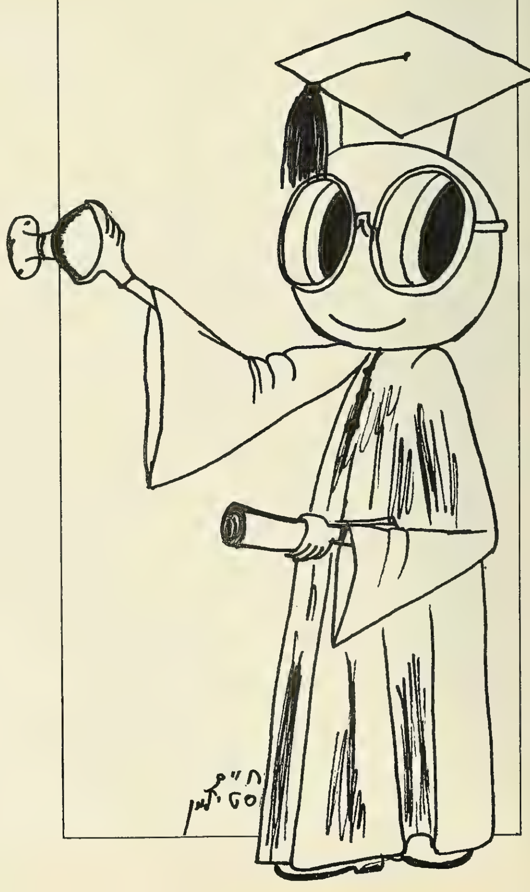
הרב ש. רם — תלמוד.
„רחמנא — ליבא בעי!"

מר א. שטרן — ארגון חוגים ופעולות נוער.
„מה נעשה לנערים (ונערות) ביום שידובר בהם?..."

מסיימים

כיף

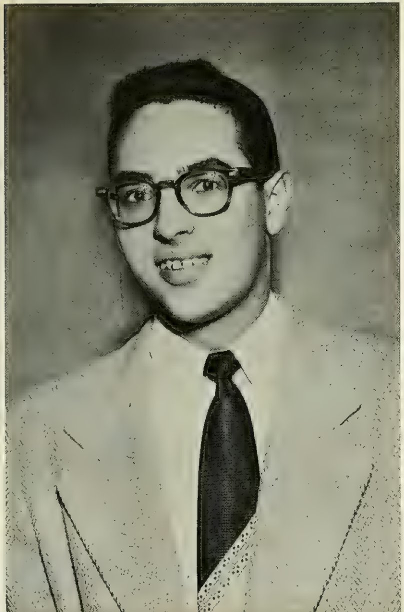
צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיהו ח' ט"ז)

אשר אייזנברג ניו-יורק
„דברי חכמים בנחת נשבעים"

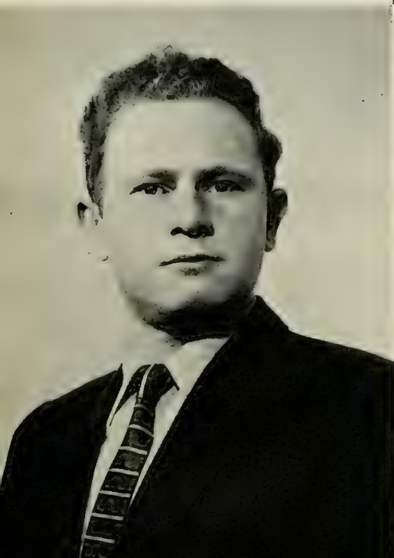
הרצל אייזנשטט ברוקלין נ. י.
„עת לחשות — ועת לדבר"

אליעזר אברבך ברוקלין נ. י.
„הנה הוא נחבא אל הכלים"

אברהם ביכלר ברונקס נ. י.
„אורייתא היא דקא מרתחא ליה..."

יהודה ברנשטיין ברוקלין נ. י.

„אהבה — דוחקת את הבשר"

נחום בן־נתן קווינס נ. י.

„...ויואח בן אסף המזכיר"

משה בלקמן ברוקלין נ. י.

„ודרשת, וחקרת, ושאלת היטב"!

עמוס ברקל ניו יורק

„טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו"

משה גרפשטיין ברונקס נ. י.

„בני — אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני"

אברהם גודמן ניו-יורק

„כל העמים ילכו איש בשם אלהיו,

ואנחנו — בשם ד' אלוקינו"!

נחום גורדון ברוקלין נ. י.

„אדום יצאתי מבטן אמי — ואדום אשוב..."

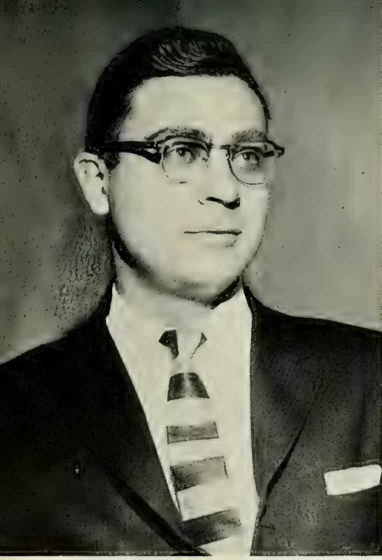
רפאל גודמן ברוקלין נ. י.

„כיס אחד יהיה לכולנו..."

יונתן הלוי ניו־יורק
„והגדתם לאבי את כל כבודי...״

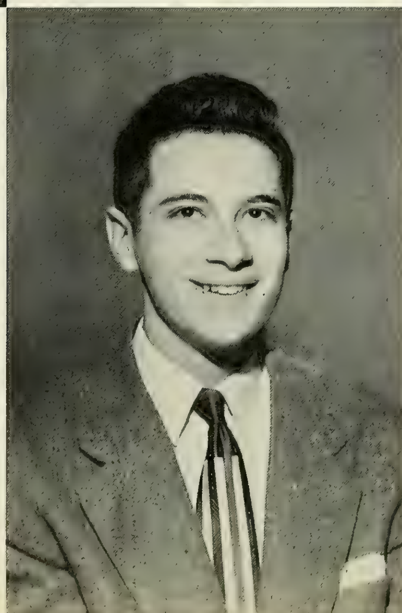

דניאל הרים פאר ראקוויי נ. י.
„העמק שאלה, או — הגבה למעלה...״

אברהם הגלר ברוקלין נ. י.
„...מאנשי התרים ומסחר הרוכלים״

יוסף הולשטיין ניו־יורק
„בן פרת יוסף, בן פורת עלי שיר״

שניאור זלמן ווינטרויב פילדלפיה, פא.

„ואיש מקטרתו בשפתיו, וענן הקטורת עולה...״

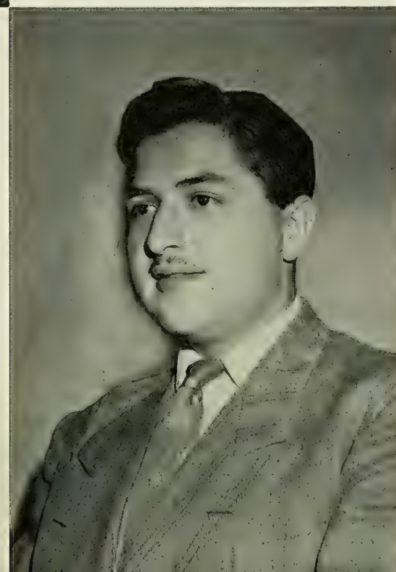

משה זילברברג ניו־יורק

„לך בכוחך זה!״

מאיר וויץ ברונקס נ. י.

„לא נביא אנוכי — ולא בן נביא״

מתתיהו וויסנברג וורסטר, מסטשוטס

„מי לה׳ — אלי!״

נת טייטלבוים ברוקלין נ. י.

„ענין רע נתן אלוקים לפני האדם לענות בו..."

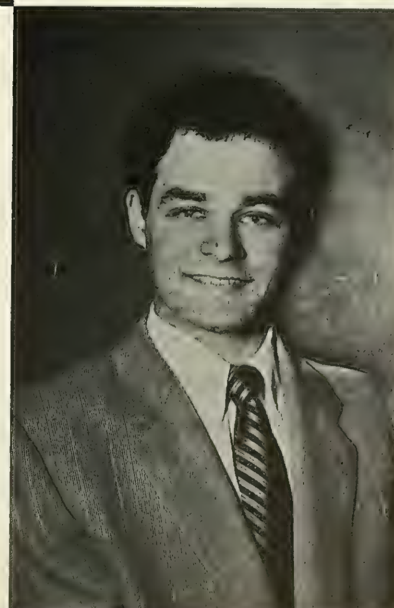

חיים דוד מנשה ברוקלין נ. י.

„ישחק לפחד ולא יחת..."

יהושע חורובסקי ניו־יורק

„קח לך גליון גדול וכתוב עליו"

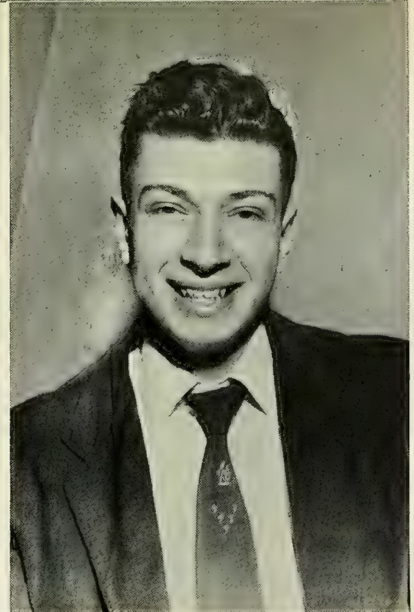

יצחק טושינסקי ברוקלין נ. י.

„והיה כי ישאלך לאמר מה זאת?"

יצחק סונא ניו־יורק
„תורה שיש עמה מלאכה — סופה קיימת"

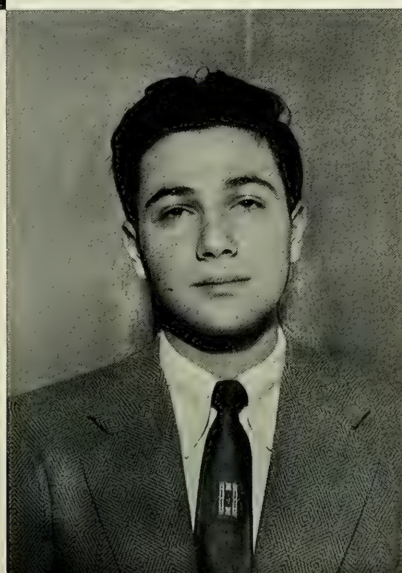

שמחה פיינגולד ניו־יורק
„שמח בחור בילדותך וייטב לך..."

שלמה מוסנקים ברונקס נ. י.
„וקר רוח איש תבונה"

יעקב נוסבוים ניו־יורק
„מה טובו אוהליך יעקב"

אלחנן קוטר ברוקלין נ. י.

„ואתה שלום וכל אשר לך שלום״

יהודה קצין ברוקלין נ. י.

„כי תאמרו... לכה קצין תהיה לנו״

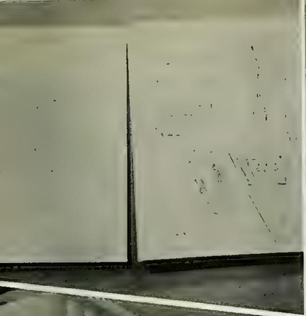
פנחס פליישר ברוקלין נ. י.

„הקטן הזה — גדול יהיה...״

יהודה קליין ברוקלין נ. י.

„בכל עת יהיו בגדיך לבנים״

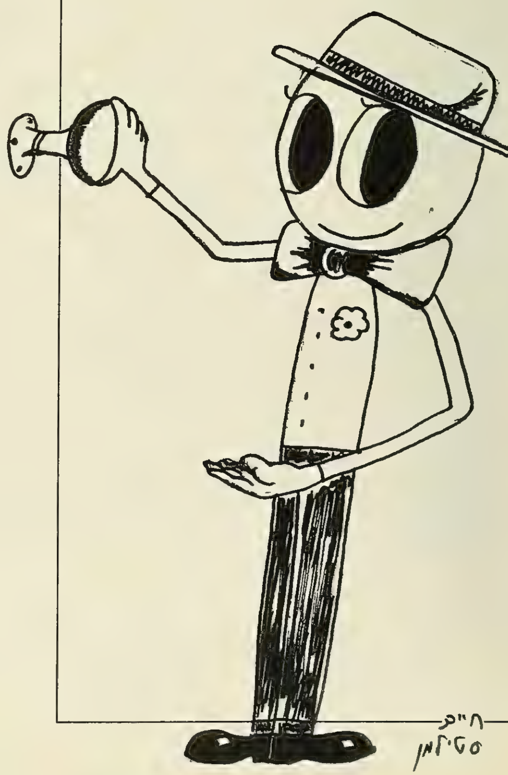

כיף

פעולות

פעולתו אשר עבד בה (יחזקאל כ"ט ב')

מועצת הסתדרות התלמידים

מימין לשמאל: **נחום בן־נתן**, מזכיר. **משה גרפשטיין**, סגן־נשיא. **יונתן הלוי**, נשיא. **א. ברן**, גזבר.

הספריה העברית ע״ש מנחם מנדל גוטסמן ז״ל

ישראל יעקב דינסטאג: מנהל

יעקב יוסף בחורסקי
יעקב מנדלבוים } ספרנים

הספרים הללו... ואין לנו רשות להוציאם, אלא לעיין בהם בלבד...

מחלקה ה׳ (א) המורה לתנ״ך: ד״ר מ. ברייאר

מחלקה ה׳ (ב) המורה לספרות ולשון עברית: מר ח. ליף

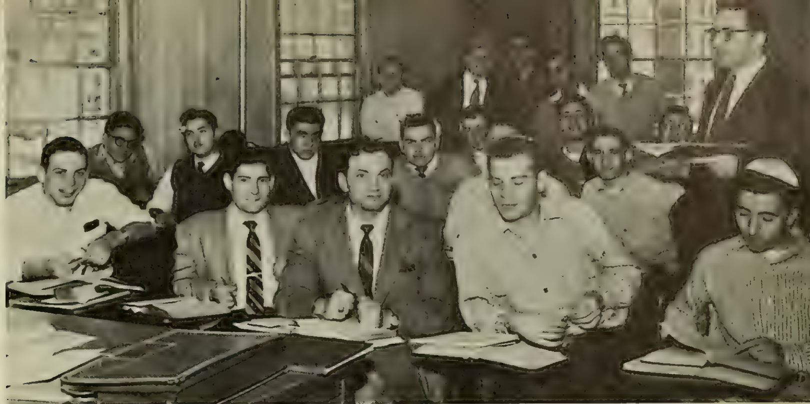

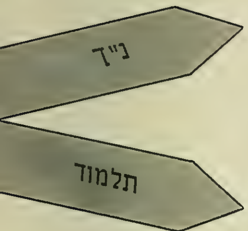
מחלקה ד׳ המורה לנ״ך: ד״ר י. פינקל

מחלקה ג׳ המורה לתלמוד: ד״ר ש. ווינד

ד"ר מ. ברייאר

הרב מ. קרפ

כל הדרכים

ד״ר ג. חורגין

ספרות

חינוך

ד״ר י. מרגלית

מובילות אל...

אישים בחדשות:

הרב שמעון רם

הרב שמעון רם, הוא בעל אישיות מלבבת ומלאה מרץ, אשר למרות שהותו הקצרה ביחס במוסד — הספיק להתחבב ולהיות נערץ על תלמידיו הרבים.

נולד בפולניה וחניך ישיבותיה המפורסמות: סלונים, קלצק ומיר. שימש בכתר הרבנות בעיירה ווסילישוק בסביבות ווילנה, עד שפרצה המלחמה וביחד עם קבוצת בני־ישיבה נמלט לשנחאי. בשנת 1942 הגיע לארץ־ישראל, שם שימש כרב בבית־הכנסת „תפארת יעקב", בצפון תל־אביב.

בא"י, היה פעיל ומוכר בעולם הישיבות. ובמיוחד, הצטיין בהתרמת כספים לטובת מוסדות התורה. היה ידוע כנואם בחסד־עליון, אשר בכושרו הריטורי, העסיסי והצלול, חדר למעמקי לבות מאזיניו והשאיר בהם רושם עמוק. כותב טורים אלה הוזיל דמעות בעצמו (לפני כעשר שנים), בהאזינו לנאום חוצב להבות־אש של הרב ש. רם בפני ארגון נשים מסויים, בו תיאר את המצב הקשה והדחוק בו נמצאה הישיבה בה למד כותב הטורים באותו זמן...

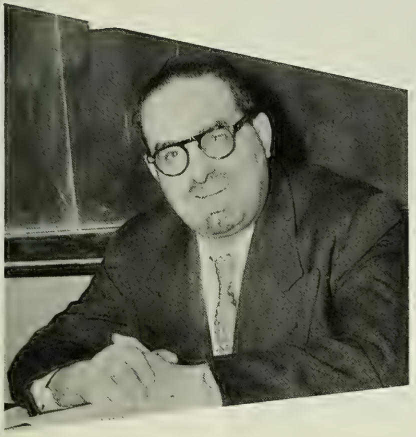
לפני מספר שנים הגיע לארה"ב. ובתחילת שנת הלימודים הנוכחית נתקבל כמורה לתלמוד בכתה ו' וכתת המעבר, ומאז הוא משמש כבוחן ראשי במקצוע זה. כ"כ הוא משמש כחבר „ועדת ההדרכה" של המוסד.

את רוב זמנו הוא מקדיש לכתת המעבר, אשר מטרתה להכין את בוגרי ביהמ"ד במקצוע התלמוד, ע"מ שיהיו ראויים להתקבל לכתות הגבוהות של הישיבה. לפיכך, אינו מצטמצם בשיטת לימודו, כי אם להיפך: מרחיב ומעמיק את הדבור על הסוגיא ומפרשיה — „הראשונים" ו„האחרונים" — ע"מ שהתלמידים יקבלו מושג רחב אופק על הנושא עצמו ואופן למידתו.

כרב בישראל, יחסו חיובי ביותר כלפי מטרת בית־הספר. והוא אופטימי מאוד לגבי עתידו — בנגוד לדעת אישים מסויימים בישיבה.

„על ביהמ"ד מוטל התפקיד להעניק לתלמידיו ידיעות שונות בשטחי התלמוד, הספרות וכתבי הקודש, ע"מ למלאות את הביקוש הרב לטיפוס הראוי שידריך את הדור הצעיר באמריקה. טיפוס, שיגלם בו את הסינטיזם המבוקש של תורה ודרך־ארץ. לפיכך, מופרכת מעיקרה כל הבקורת הנשמעת מפי חוגים מסויימים על עצם קיומו של ביהמ"ד".

הוא מזכיר בפני, דברי הד"ר ש. בלקין, נשיא המוסד (אשר הוא מכירו משחר טל ילדותו), שהוא משגיח ועוקב באופן אישי

על כל הנעשה והמתרחש בביהמ"ד, ומשקיע כוחות ומרץ רב לשכללו ולשפרו בעתיד.

„בבקורי השונים בכתות", ממשיך הרב ש. רם, „נוכחתי בהתענינות הרצינית של התלמידים במקצוע התלמוד ועל התקד־מותם בו. לאור האמור לעיל, אינני רואה כל סיבה ליאוש ולירידת המתח. אדרבא: אני צופה לביהמ"ד עתיד מלא תקוה, התפתחות והישגים".

תלמידו, מכבדו

י. ח.

ועדת חגיגת חנוכה — תשט"ז

מימין לשמאל: **א. הגלר**, מנהל ארגוני. **א. ברגר**, יושב־ראש. **י. חורובסקי**, מנהל אמנותי.

מקהלת — חנוכה

שורה ראשונה (מימין לשמאל): **ש. ארליך, י. הולשטיין**, מנצח, **י. חורובסקי, י. רוזנברג.**
שורה שניה: **ד. ווינטר, ד. ריץ, מ. גרשטיין, י. רבינוביץ.**

החגיגה נפתחה בהדלקת־הנרות ע״י יוסף הולשטיין (תמונה שניה מימין). שר הטקס, משה גרפשטיין, המשיך את ניהול החגיגה ומסר רשות הדיבור לד״ר א. זיו (תמונה ראשונה מימין).

עבודתם המסורה וההרמונית של חברי ועדת חגיגת־חנוכה — ורצונם העז להצליח — הביאה לידי הצלחתה היוצאת מהכלל של החגיגה שנערכה באולם „ציון״ המלא, ב־ברונקס.

מציגי ה„מסכת״:
מימין לשמאל: אברהם ביכלר, יונתן הלוי, במאי, אברהם גודמן.

„מסכת חנוכה״, כתובה וערוכה ע״י יהושע הורובסקי — הוצגה בחגיגה בליווי מקהלה.

חגיגת חנוכ

ד"ר אשר זיו, עמד בנאומו המרתק על מהותו
ההיסטורי של החג והצדדים ההלכתיים.

דפתרן ביהמ"ד, ד"ר חיים ב. גרינשטיין, מברך את הנוכחים.

מקהלת־חנוכה בניצוחו של יוסף הולשטיין.

ה - תשט"ז

ברוך רשל (ימין) ואהרן דובין (שמאל) קצרו תשואות סוערות של הקהל בהופעותיהם השונות.

התזמורת (מצומצמת אמנם, אך מלאת־חיים), בהרכב יצחק לילי, יוסף סינגר ומ. הרשמן, הנעימה את הקהל בנגינותיה.

בתמונה: הזמר התימני הפופולרי, אבשלום כהן שר „מספר" בליווי התזמורת.

חגיגת חנוכה, תשט"ז — המשך

סוף

חג כפול היה אותו יום בו נערכה קבלת־הפנים לקבוצת התלמידים שחזרו מהארץ, ולד״ר פנחס חורגין, מנהלו הראשון של בית־המדרש ונשיא אוניברסיטת בר־אילן ברמת־גן, לרגל בואו לביקור קצר לאמריקה בעניני האוניברסיטה.

חברי הקבוצה

שורה א׳ (מימין לשמאל): ש. ז. וינטרויב, י. שיינהולץ.
שורה ב׳: א. איזנברג, מ. ויסנברג, ה. איינשטט.
שורה ג׳: מ. בלקמן, א. קוטר, נ. גורדון, י. קצין.

נשיא הסתדרות התלמידים, יונתן הלוי, פתח את אסיפת קבלת־הפנים וברך את חברי הקבוצה וד״ר פ. חורגין.

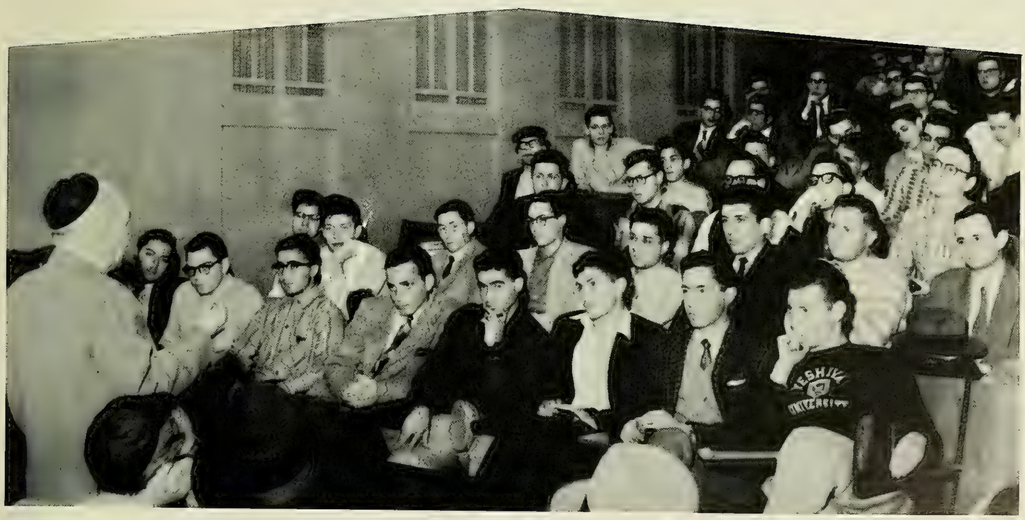
נציג הקבוצה, מתתיהו ויסנברג, מסר רשמיו ורשמי הקבוצה על מדינת ישראל.

חבר הקבוצה, שניאור זלמן ווינטרויב מנגן בחליל. הוכיח, כי לא טמן ידו בצלחת בעת שהותו בארץ...

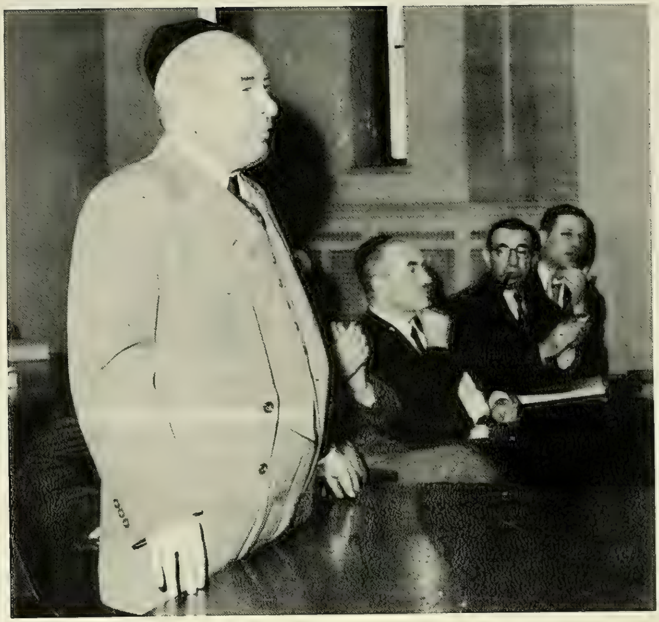

ד"ר פנחס חורגין, שברך במצב־רוח מרומם את הנוכחים, עמד בנאומו על הבטחון בעתיד, שהוא מנת־חלקם של תושבי ישראל למרות האיומים התמידיים מהשכנים הערביים.

כולנו אוזן!...

קהל התלמידים מאזין בתשומת־לב יתירה לדברי הד"ר פ. חורגין.

„...זכרו נא כי שהותכם פה משמשת כהכנה לקראת עליה לארץ... יש גם מספיק בנות בארץ...״

הדפתרן, ד״ר חיים ב. גרינשטיין:
מה נעשה לביתנו ולמוסדנו ביום שידובר בו — באם כולם יעלו ארצה?...

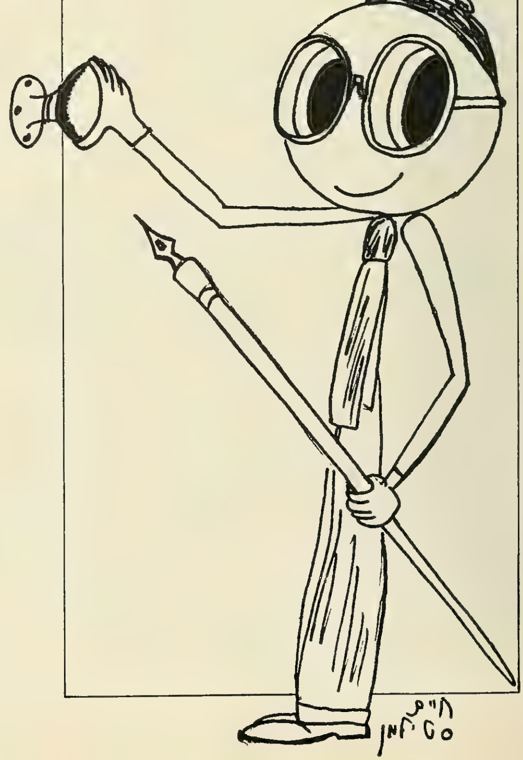
...כי לא זכינו עדיין להת־
אכזבות, בשלחנו בכל שנה
קבוצה להשתלמות...

סיום : התקוה

כיף

ספרות

לאלה אשר קסת הסופר במתניהם.

איוב וארבעת רעיו

(בנוסח המאה העשרים)

איש היה קטן וגוץ
לכאן הגיע מארץ־חוץ.
והיה האיש ההוא ישר ותם
ולעתים גם יזמר שירי־עם.
וימלאו לו שבע שנים
מעת בואו לביהמ״ד לפנים...
והיה בהתקרב ימי הבחינות
ויפתח פיו בזמר ובתחינות...
כי אמר: אולי אכשל בבחינתי —
ולא אקבל את תעודתי...
ככה יעשה האיש כל הימים...
בכל הכתות ובכל הזמנים...
ויהי כי הקיפו ימי ה„גמר" —
וימנע שפתיו משיר וזמר.
ויתמסר בכל לבו לכתבי הקודש
כי ליום הדין נותר רק חודש.
וישמעו ארבעת רעי האיש
על הצרה ועל עסק־הביש...
ויבואו איש־איש ממאורתו
ויועדו כיצד לקדם השכלתו:
יונתן התימני ויצחק הסינאי,
משה הברונקסאי ונפתלי הבוסטוני.
אחרי־כן פתח האיש את פיהו
ויזעק: בי רעי אנא הושיעו!!

ויען האיש ויאמר:

הן חלומות זוועה בשנתי יבעתוני
כי בבחינות הגמר הכשילוני.
כי אמרתי, התעודה לשלוה תביאני —
ומדוע זה פחד פחדתי ויאתיני?!

ויען יונתן התימני ויאמר:

הנסה בחינה אליך תלאה?
ועצור בציונים מי לא יוכל?
ועתה, מה לך כי תגעה
זכור נא מי הוא בקי שנכשל?

ויען האיש ויאמר:

לו שקול ישקלו בחינותי במאזניים —
כי עתה מחול יכבדו ומנחושתיים!!

ויען יצחק הסונאי ויאמר:

עד אן תמלל דברי הוות?
האזן נא לי, לדברי הגות!
כי שאל נא למחזורים ראשונים
וכונן לחקר הענקת הציונים —
הלא הם לך יאמרו,
כיצד את הבחינות עברו.

ויען האיש ויאמר:

אמנם ידעתי כי כן,
ובעיני הבוחן לא אמצא חן.
הן יכשילני — מי ישיבנו?!
מי יאמר אליו — ויסובבנו?!

ויען משה הברונקסאי ויאמר:

ברוב דברים לא תענה
ובמלל שפתיים אין מענה.
אם אתה הכינות לבך —
כי אז תקבל את תעודתך.

ויען האיש ויאמר:

אמנם כי אתם חכמים?
כי בשלוה הנכם נבחנים? —
הן לא נופל אנוכי מכם
וחיל ורעדה תאחז גם בכם!!

ויען נפתלי הבוסטוני ויאמר:

החכם יענה דעת־רוח?
ומה לך כי תמלל ותשוח?
הן אנוכי את ביהמ״ד סיימתי
ובבחינת הגמר כי לא נכשלתי!!
כי תעמול בלמודיך בלילה ויום —
ותעודתך תענק בפני עדם ועם.

וישמע האיש בקול רעיו

וישב ללמודיו, לכיתתו ולספריו.

י. חורב

חשיבות ישוב א״י לפי ההלכה ושיטת הרב קוק

(סקירה כללית על מצות ישוב א״י על פי ההלכה והשפעתה המעשית על ימינו אלה)

מאת הרצל אייזנשטט

א. הבעיה בימינו

לפני זמן קצר שבתי מבקור בא״י, ובמשך שהותי ושיחותי בארץ נתעוררה בעיה חמורה וחיונית בדורנו זה. והיא: היחס של היהודי שבגלות לארצנו הקדושה, הנבחרת וההיסטורית. כיום, כשיש לנו מדינה וממשלה עברית מפי העם, קמה עליה גדולה ועצומה, מבין יהודי המזרח בעיקר. אבל, יהודי המערב אינם מרגישים את הדחיפות לברוח מרדיפות ומהומות בארצות מגוריהם. לרוב, אין בדעתם לשנות את מצבם החמרי השבע, שהתרגלו לו לאחר אלפים שנה של סערות וגזרות שמד בגלות. ישנם רבים בינינו המודרכים על פי התורה ומסורת עמנו, שמתעמקים בחשיבות שיבת ציון, וביחוד מטרידה אותם בעית הקמת מדינה על יסוד לא־דתי, הרוצים לדעת כיצד להתיחס אל המדינה מבחינה הלכתית.

ב. מחלוקת „גלות״ — „תפוצות״

לפנינו קיימת המחלוקת החריפה בין המושגים של „גלות״ — כנגד „תפוצות״. כלומר: האם מצבנו מחוץ לארץ הוא של עם המפוזר עדיין בין אומות העולם, ומגלות זו צריכים אנו לקום ולעלות בהמונינו ארצה, ששמה נוכל לחיות כיהודים שלמים ואומה שלמה, וכל מקום אחר בעולם נראה כ„פסול ומשמם את הנפש היהודית״? — או שמדינת ישראל היא רק מרכז של התורה והעם (בלמוד כמעשה), ואנו, בחוץ לארץ, נמצאים כלפיה ביחס של ארץ בבל בימי בית שני, שמותר לנו לחיות מחוץ לגבולות הארץ במצפון נקי, ושמדינת ישראל משמשת לנו רק כמרכז התרבות והתחיה הלאומית המשפיעה על ידי מעשיה ורוח אנשיה על בני ישראל בכל ארצות העולם. זו מחלוקת חריפה ובוערת כעת, ובאם נדרוש קצת באוצר ההלכה והרעיונות התורניים על ענין חשיבות ישוב א״י (כנגד ישובנו במקומות אחרים), נוכל להתבונן ולפתח את דעותינו למצוא את השביל הנכון במחשבותינו ובמעשינו לעתיד.

ג. שיטת הרב קוק

ראוי לפתוח את הענין בדברי הרב קוק זצ״ל רבה הראשי לשעבר של א״י. הוא כתב הרבה בכדי להעיר את יהודי הגולה לעליה לא״י. במשך כל ימי חייו הוכר כמנהיג רוחני וציוני נלהב ומכובד. בספרו „ארץ חפץ״, שבו הביע את דעותיו:

על ארגון התחיה, הוא מסביר: „סתרי תורה מביאים את הגאולה, משיבים את ישראל לארצו מפני שתורת אמת (בעוז הגיונה הפנימי), דורשת בהרחבתה את הנשמה השלמה של האומה, והאומה מתחילה להרגיש את הכאב של הגלות. כפי שאי־אפשר כלל שצביונ יצא אל הפועל כל זמן שהיא דחופה וסחופה על אדמת־נכר והגלות, ומתפוררת כל הזמן — לכן לא הגענו למדרגה של הרחבת ה„נשמה השלמה" של האומה". זה יכול לקרות אך ורק תחת שלטון דתי, כפי שנראה להלן. הוא ממשיך לתאר את הרעיון הפילוסופי־פסיכולוגי של שיבת העם לארצו באמרו: „התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה — באמת אור של תשובה תשוב. הדבר מתבטא בבירור גמור בבטוייה של התורה: „ושבת עד ד' אלקיך", „כי תשוב אל ד' אלקיך", המוקש אל: „והביאך ד' אל הארץ". התשובה היא תשובה פנימית, אלא שהיא מכוסה בהרבה שכבות חוצצות ואין כח בשום מניעה לעכב את האור העליון מהופיע עלינו". מלים אלו אינם דברי משיחיות ומסתורין על הנפש הפנימית של היחיד. רבינו ז"ל, תמיד כיוון להווה ולפעולה מעשית לבנין הארץ. הוא הדגיש גם את הצד הרוחני, שצריכים אנו לזכור ולהרימו על נס בד בבד עם מאמצינו החילוניים: „ידע כל איש מישראל' שכל זמן שהוא מטפל בצד החול של התחיה הלאומית, הרי הוא עובד את עבודת עמו רק מצד אחד, ואין עבודתו עבודה שלמה עד שיהיה גם עוזר וסועד לרומם את תחיית הקודש בצורה לאומית כוללת. וכמו כן, ידע כל איש ישראל הבונה את ערכי הקודש של האומה, שכל זמן שאיננו עוזר ותומך לבנין החילוני של האומה, הרי הוא מחסיר את צביון העבודה הלאומית המחויבת בקודש". הנראה מדבריו: אם בדעתנו כיהודים דתיים לבנות מחדש את ערכי התורה בתחייתנו הלאומית, עלינו גם להתחיל בבנין החילוני של עמנו.

ד. בעלי־דין של המדינה (טענות המתנגדים)

בינינו נמצאים חוגים שטוענים: „אי־אפשר (ולפי אחרים אפילו אסור) להתחיל ולהמשיך בבנין זה, כל זמן שהמדינה היהודית איננה מבוססת על ערכי התורה". ולהם כאילו משיב הגאון באמרו שהדור הראשון של עקבתא דמשיחא שישוב לארץ ישראל, הוא המכשיר את החומר של כנסת ישראל... „וכשיתחזק הכוח החומרי של האומה, אז יגלו כל הסגולות הרוחניות הקדושות שבה, ותשוב התורה וכל מאורותיה לאיתנה להיות לאור עולם". לפי זה עלינו להשתתף באופן אקטיבי בבנין ה„כוח החומרי" הזה שמתרחש בארץ ישראל, ולהביאו סוף סוף לגילוי ה„סגולות הרוחניות", שאינן באות לאור על ידי נסים, כי אם בכוח בני תורה העובדים בכל הכוונים למטרה זו.

ה. המצוות ככתבם ומאמרי חז"ל

יש מהראשונים שסוברים שישיבה בארץ ישראל היא מצוות עשה מן התורה. והיא בכלל מצוות הכבוש, שנאמר: „והורשתם את הארץ וישבתם בה"... ואפילו בזמן הגלות. ובספרי פרשת ראה י"ב, כ"ט: „מעשה בר' יהודה בן בתירה, ר' מתי אבן חרש, ור' חנינא אחי ר' יהושע ור' יונתן, שהיו יוצאים לחוץ לארץ והגיעו

לפלטוס וזכרו את א״י, וזקפו את עיניהם, וזלגו דמעותיהם, וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא וישבת בארצך. וחזרו ובאו למקומם ואמרו: ישיבת א״י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה״. ועוד אמרו חז״ל: (כתובות ק׳ ע״ב) ״כל הדר בא״י דומה כמי שיש לו אלוק׳ וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוק׳ שנאמר (ויקרא כ״ה, ל״ח) ״לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים״. ״וכל שאינו דר בארץ ישראל אין לו אלוק׳? אלא לומר לך, כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה״. זה בא להדגיש לנו שההשפעות השליליות של הגלות מחלישות את הכוח הרוחני שבעם, וא״י מחזקת אותו למטרות חיוביות.

ו. ענין קדושת הארץ

יש שסוברים, שזה לא במנין מצוות הכבוש (של יהושע), שהיתה רק לשעתה. עדיין קימת מחלוקת אם הארץ נתקדשה למצוות ע״י כבוש זה — או נתבטלה כבר. וגם בקדושה שניה של התורה ע״י עזרא, שהיתה בעיני כמה מחכמינו כקדושה של ״חזקה״. אבל נראה לי, מטעם זה או זה, שיכולים לבסס את קדושת א״י היום, שכבשנוה בדמנו. סמך לכך הוא ענין הקבורה בעיר עכו בשנת 1948, שהרבנים הכירו שהעיר נתקדשה לקבורת ישראלים מאחר שנכבשה בדם חללים עברים. וגם מתוך הסברא של ״חזקה״ ע״י ממשלה יהודית.

ז. מצוות התלויות בארץ

יש מהראשונים הסוברים שבזמן הזה אינה נוהגת מצות הישיבה בארץ, כי יש כמה מצוות התלויות בארץ שאין אנו יכולים להזהר בהן ולעמוד בהן. אבל, חלקו עליהם והוכיחו, שאין מצוות הישיבה בארץ מפני קיום מצוות התלויות בארץ, אלא, מפני קדושת הארץ. וקדושה זו קיימת תמיד — אפילו בשעת חורבנה. ועוד: שמי שרוצה לקנות לו קרקע בארץ יכול לקיים כל המצוות התלויות בארץ, שהן כל המצוות שהן חובת קרקע ונוהגין רק בארץ ישראל. כגון: תרומות, מעשרות, בכורים, חלה, ערלה, רבעי (מחלוקת ראשונים), שביעית, לקט, שכחה, פאה, כלאי הכרם וכלאי זרעים. אפילו נשים חייבות במצות ישיבת הארץ, ולכן: ״כשם שאדם יכול לכוף את אשתו לעלות, כן עבד כנעני יכול לכוף את רבו להעלותו עמו לא״י.

ח. הכל מעלין — ואין מורידין

חז״ל לא הגבילו את עצמם לענין הישיבה בלבד, אלא הדגישו גם את שלילת היציאה. בגמרא כתובות: (ק״י־קי״ב) ״הכל מעלין לא״י ואין הכל מורידין״, ובמאמרי חז״ל אחרים. בהרגשתם, שהישיבה בארץ קשורה בנפש היהודי, ורק לצרכים חיוניים התלויים במצוות־עשה מותר לאדם לצאת מתחומיה: (רמב״ם הלכות מלכים) ״אסור לצאת מא״י לחו״ל אלא ללמד תורה, לישא אשה, או להציל (שבוי או מסור) מהעכו״ם ויחזור לארץ, אבל להשתקע בחו״ל — אסור״. ולשאר מצוות אסור לצאת אפילו על מנת לחזור. דין זה אקטואלי מאוד בימינו, כשאנשים עוזבים את הארץ במספרים

נכרים בלי לחשוב על הנ״ל, גם סיבות כלכליות אינן מצדיקות. כי אמרו חז״ל: „אין יוצאים מא״י לחו״ל, אלא עמדו סאתיים בסלע, אמר ר׳ שמעון: אימתי, בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל בזמן שמוצא ליקח, אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא. וכן היה רשב״י אומר: „מחלון וכליון גדולי הדור ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו?... מפני שיצאו מא״י״. (ב״ב דף א׳).

ט. קץ דבר...

כדאי לסים בדברי הרב קוק זצ״ל, בבטחונו כי: „סדר הגאולה ותחית האומה בא״י צריך ללכת על פי סדרי הנבואה של: „וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה״. שלמות הצורה צריכה להברא בכללותה. הנשמות הנוטות לבנין מעשי, לישוב ארצי ולשאיפה מדינית, מוכרחות להווצר בכל הגוונים החזקים הצריכים למדה זו... והאנשים מחיי הרוח (כלומר: בני תורה ומצוות), גם הם יצאו אל הפועל בדלות מלואיהם״. בכל זאת רואים אנו, שהמחלוקת: „גלות — או תפוצה״ — היא כבר ותיקה עד למאוד. ושהמחלוקת לא התעוררה רק עתה כתוצאה מהשלטון הלא דתי הקיים בארץ.

תמול שלשום לש. י. עגנון

מאת נפתלי אלפרט

„תמול שלשום״ לש. י. עגנון הוא רומן היסטורי על ההווי הארצי־ישראלי בתקופת העליה השניה. הסופר פורש לנגד עיני הקורא תאור נפלא על בנין הארץ, שכונות העיר ירושלים והטפוסים השונים, שהתגוררו בארץ בתקופה ההיא.

רוב העולים מאירופה המזרחית במאה הי״ט עלו לארץ ישראל בשקיעת שמש חייהם על מנת להקבר בעפרה של הארץ, לא כן גבור הרומן הזה, יצחק קומר, שעוזב את ארץ מולדתו ועולה לארץ אבותיו מתוך התלהבות עזה ואידיאליות עמוקה, להטות שכמו בבנין והתפתחות הארץ.

הרומן מתרחב ומתפתח מסביב לגבור הזה, יצחק קומר, שמסמל את דורו שעמד במאבק החיים, והיה עליו להתגבר על המכשולים הרוחניים והחומריים כאחד, שעמדו בדרך למשאת־נפשו.

יען וכל כך קשה על הסופר להפרד ולהסיר מלבו את רשמי העיירות הקטנות באירופה המזרחית, שהוא כה מחבב ומוקיר, המשיך עגנון לספר, בתחילת הרומן „תמול שלשום״, בתיאור ססגווני את דרך חייהם התמימים והפשוטים של יהודי גליציה, העומדת בתוקף על אדני הבטחון והאמונה השלמה בהשגחה העליונה. הוא שוהה ומתעכב על חויותיו הראשונות של הגבור בבית־אבא לפני שמעביר את הקורא לעלילה הארצי־ישראלית. מעניין לציין, שגם בהתפתחות עלילת הרומן הוא מכניס

פירורי רשמים על חיי חסידי גליציה, ובפרט את ר׳ יודיל, טפוס מובהק מחסידי גליציה במאה הי״ט, שעגנון מאריך לספר עליו ברומן הקלסי שלו, „הכנסת כלה״.

יצחק קומר, מצאצאי ר׳ יודיל, מעלה על זכרונו לעיתים תכופות את אשר שמעו אוזניו על פרקי חייו של ר׳ יודיל ובמיוחד על נסיעותיו ונסיונותיו, שמצאו אותו בדרכו לקיים את מצוות הכנסת כלה.

כך מקשר הסופר קשר הדוק את העבר, שהוא משתדל לעצור את שמשו מלשקוע ולהנציח בספוריו את ההווה הארצי־ישראלי על כל פרכוסי לידתו.

ויתר מזה, רוצה הסופר להבליט את הנגוד בין העבר וההווה. את התפוררות ערכי הדת והתמוטטות ערכי העבר — מחד גיסא, וההשקפה והרוח החדשה שנשבה בין יושבי הארץ — מאידך. ש. עגנון מרמז על השינוי המבהיל הזה בכתבו, „דור רביעי גומר את נכסיו״. לא רק בנכסיו החומריים דבר הכתוב, אלא גם בערכים והשקפות העולם של ימי קדם.

בהגיע יצחק קומר לארץ, הוא משכיח מלבו את עול התורה והמצוות וחובות הדת שחבב פעם בארץ מולדתו. למרות הכל, השינוי בהשקפותיו גרמו לו רגשי־אשמה ואי־מנוחה לכל חייו. גבור הרומן, יצחק קומר, מסמל את המאבק וההתנקשות בדורו בין ערכי העבר וההוה.

לעיר יפו, סמל הישוב החדש והחיים החפשיים, בא יצחק. הוא מרגיש את הרוחות החדשות שאפפוהו והסיעוהו בדרך לא ידועה לו עד כה.

לאחר שהשביע את נפשו ממראות הארץ, והתרועע עם טפוסים שונים, נדעכו ושככו בו האידיאלים הנלהבים, נחלת ימי נעוריו. הוא בא לידי ההכרה, שכל חלומותיו אודות הארץ תלויים על בלימה ואין להם כל יסוד. סוף סוף הוא נתקל במציאות הקשה פנים אל פנים. המציאות הזאת חוללה בנפשו מצוקת־לב ואכזבה כבדה וגרמה לו מבוכה בחיים.

כל ימיו באירופה, השתוקקה נפשו של יצחק לקראת המחרשה בשדות תנובה תחת שמי ארץ ישראל. כל געגועיו ותקוותיו, שהתעופפו בענני־שחק, הלכו עם הרוח.

יצחק למד את מלאכת הצבעות ובה הוא הצטיין והצליח להתפרנס עד שהכל בקשו בעבודתו. מענין הדבר מבחינה פסיכולוגית, שיצחק בחר בצבעות כאשר תשוקותיו לעבוד את האדמה עלו בתוהו, היות והצבע מכסה ומשנה דבר ממה שהיה בתחילה. לפיכך, מתאמץ במכחולו לכסות על העבר מלא האכזבות ולכוון מחדש את מהלך חייו.

פעם, כאשר יצחק היה צובע תריסי בית, הוא נפגש בכלב, בלק, שעבר לידו. הכלב מפריע ליצחק בעבודתו עד שיצחק מתמלא רוגזה על הכלב וצבע על עורו את הפיסקא: „כלב משוגע״. לכלב זה יש סמליות רבה ברומן, ואפשר לפרש את הסמליות רק מסביב לתוכן שהיא מופיעה.

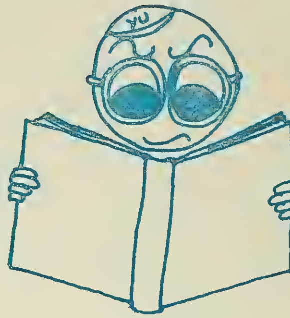
בלק, הוא הביטוי החיצוני של המאבק הנפשי והמלחמה הפנימית המתחוללת בנפשו של יצחק קומר. על ידי זה שהוא צובע על הכלב את המילים הללו, הוא משווה את גורל הכלב לגורלו. הכלב משתנה לאספקלריה של יצחק, ומבטא בסמליותו החיצונית את התהליכים הפנימיים המתרחשים בו. מגמת המעשה הזה להראות לכל

על ידי הכלב, שרגשותיו ומחשבותיו המשונות תקפוהו ואין הוא מעורב עם הבריות. הוא רוצה לשנות את גורלו ואומר לכלב: „ואני יכול לעשות אותך לכלב ירוק".

במרוצת הימים, נפגש יצחק בסוניה, אהובתו של רבינוביץ ידידו הנאמן. יצחק התאהב בסוניה והיחסים נראו בעיני יצחק כ„בגידה" בידידו רבינוביץ, ומרגיש רגשי־חטא אף על פי שרבינוביץ לא חשב כלל את המעשה לבגידה.

כאן מתחיל פרק חדש בסמליותו של הכלב, בלק. כל פעם שמופיעה אשה, ובפרט סוניה, יש בספור רמז על כלב. עגנון מתאר את ביקורו של יצחק בחדרה של סוניה: „מטה וספה — המטה מכוסה בסמיכה צבעונית שכלב צהוב מרוקם עליה". לאחר מכן, כשיצחק הולך לקנות מטה מזכיר שוב עגנון את ענין הכלב. הפשר הוא, שהכלב מסמל את העבירה והתאווה.

כשחזר יצחק לירושלים וסוניה נשארה ביפו, הרבה לחשוב יצחק על סוניה עד שהאהבה והתאווה התגברו עליו והוא נאלץ לשאת את ידיו ורגליו ולשוב לסוניה ביפו. העבירה במקום אחד ובעל־העבירה במקום אחר — סוניה ביפו, והוא בירושלים. בעל העבירה דומה כאן לכלב. התאווה משטה את הכלב ואת בעל־העבירה כאחד. יפה השווה עגנון את הדמיון הפסיכולוגי הזה בכתבו: „מראים אומצה של בשר לכלב, כיון שהכלב קופץ ליטול מרחיקים ממנו את הבשר, לסוף הוא משתטה מחמת תאוותו".

מרוב דכדוך־נפש וחוסר שביעות־רצון ממה שאירע לו, וביחוד כאשר סוניה אהובתו עוזבת אותו, חוזר יצחק לירושלים, לשכונת מאה־שערים. כאן הוא פוגש את שפרה, סמל הצניעות והתמימות, ולא חלפו ימים רבים עד שנגעה בו מחלת־האהבה והוא רוצה להתחתן אתה.

שכונת מאה־שערים מעלה על זכרונו של יצחק את זכר העיירה הקטנה, שהניח אחריו בעלותו לארץ. הוא חפץ לעזוב את הכל ולשוב לצורת החיים הראשונה כבאירופה המזרחית.

בסופו של הספור, הכלב, בלק, נושך את יצחק, כשהוא עובר ליד בית המדרש. נשיכה זו מסמלת את הכרסום הנפשי של יצחק על שאינו יכול למצוא את מקומו בארץ, לא במאה־שערים של ר' פייש ורבי יקום פורקן, ולא במלאכת הצבעות. משאת־נפשו לעבוד את אדמת הקודש, לא נתגשמה עד אשר פרחה נשמתו מפחי־נפש.

סגנונו של ש. י. עגנון בחלקו הוא מקראי ובחלקו מתובל במאמרי חז"ל. יש שכבות שונות בכתביו. במבט ראשון הרי זה ספור היסטורי פשוט על העליה השניה. אך, כאשר מתעמק הקורא לעומק בספור, הרי הוא מוצא שם רמזים רבים על טיפוסי הנפשות וסבות ופשרים למאורעות שאומרים „דרשני".

יש ברומן זה נגודים מדויקים: סוניה — שפרה. יפו — ירושלים.

עגנון מצייר שלשלת ספורים, כספור בתוך ספור עד שעולה למסכת שלמה של התקופה. בזה גדולתו ואומנותו של ש. י. עגנון, שלכתביו יצאו מוניטין בעולם כולו והוענקו כפעם בפעם בשבחים ופרסים.

בלב ים

מאת שמואל ארליך

— א —

בתיו המלבינים של מורד הכרמל ושפועיה הגבנונים של חיפה הלכו והתרחקו, הלכו וקטנו עד שנעלמו כליל באופק הקודר. האניה נדחפה אט־אט מן המזח, הלאה לתוך מימי המפרץ. המנועים הונעו, ורעדה עברה בגוף המתכת הענקי. הנוסעים עמדו צפופים ליד המעקה, נשענים זה על גבו וכתפו של זה, נדחפים, מפריחים „שלום" אחרון לעבר החוף, ומנפנפים כמטורפים בזרועותיהם. נשים מניעות מטפחותיהן לרוח הים הלחה והמלוחה כל־שהוא, המיבשת במהירות את הדמעות ששטפו את לחייהן. אנחות מתמלטות מחזות עמוסים עצבון, תקוה ודאגה. בהדרגה הולך השקט ומשתרר, הסדר שב למתכונתו, ומבטים מבוישים קמעא נזרקים מצד אל צד לברר אם הרגיש מישהו בסערת הרגשות. הנוסעים נשארו עומדים עוד זמן מה, קבוצות־קבוצות כעת, משפחות שלמות ויחידים בודדים בצדן. ידים נשלבות ולוחצות זו את זו לעדוד, וחיוכים נבוכים עולים על פנים רבות. נו, מה אפשר לעשות! החלק הקשה ביותר, הפרידה, מאחרינו והלאה!

צלילי פעמונים וקולו של קצין הבוקע דרך הרמקול מבשרים על ארוחת הצהרים הממתינה בחדרי האוכל. לאטם הולכים הנוסעים ומשתרכים מן הספון בהלוך אטי ומתון, זורקים מבטים חטופים מעל לכתפיהם, משל רצו לספוג את המראה אל תוכם, להפכו לחלק מישותם; מי יודע מתי ישובו לראות מורדות מוריקים ובתים מלבינים אלה. אך, האדם עבד ההרגל הוא. זמן מרובה אינו עובר וכולם, או רובם, מסובים אל שולחנותיהם ומטיבים את לבם. אין צעד יעיל בעולם כנגד צער פרידה כאכילה, והרגשות המרים נכבשים עד מהרה, נשטפים לקרבי בעליהם עם המרק והמשקאות. מראות של עליצות מועלים ביד אמן על פנים רבות. צער? פרידה? מי שמע אודותם? ראוי להם לאלה שימתינו עד שכבנו על מטותינו בלילות, מתהפכים מצד אל צד ומחפשים מנוס מהם בחבלי שינה סרבנית.

— ב —

השמים מתקדרים במהירות. עבים נשאים מכל כנפות הרקיע, ועין האופק משחירה כפחם. מטר מתחיל לרדת, להצליף על פני הספון הריק מאדם, המים מלמטה מתקצפים, כביכול נתקנאו באלה המכים בהם. הים מכה גלים זועפים

בעלי כרבלות קצף לבנות — תוססות, והאניה מטלטלת על כתפיו הבלתי יציבות, המתנועעות כאילו בקש לזרקה מעליו. כחולו של ים נהפך שחור, כעין הדיו, קודר ומאיים. קשה להכיר את הים התיכון, שהורגלנו לראותו כחול וחייכני בימות החמה של הקיץ, מקום נופש ורחצה לכל ארכו. נוסעים אחדים אצים אל חדרי הרחצה, וארוחת הצהרים הדשנה ממהרת לשחרר את קיבתם מלחצה. הראש מסתחרר קמעא על ידי הטלטול, אך עזי הנפש בקרב הנוסעים עולים על הספון, מפשקים רגליהם ברחבות ומציגים כפותיהם ביציבות, מעשה מלחים ויורדי־ים ותיקים. אולם, אף הם ממהרים להמלט על נפשם כשהגלים מתחילים להציף את הספון. האניה מטלטלת מצד אל צד, מטפסת על שיאי הגלים אך ורק על מנת לפול לתוך ה„תהום" הפעורה לפניהם, עולה ויורדת, עולה ויורדת, נאנקת כענק חולה זה המתהפך בחומו. לאחר זמן מתרגל הגוף לטלטול ולנדנוד המונוטני, ופניהם המוריקות של נוסעים רבים חוזרות לצבען הבריא. הסערה עדיין נמשכת בחוץ, אך בפנים — חם וטוב, והחיים נמשכים כסדרם. קולות צחוק בוקעים מעברים שונים, מהם מתחטאים ומהם חצופים, מהם תובעניים ומהם מבטלים, מהם עליזים ומהם לגלגניים ודוקרניים. המולת דבור ושיחה עולה מחדר המרגוע. אנשים מפנות עולם שונות יושבים זה ליד זה, הכרויות נקשרות ונחתמות, ושיחות משתלבות במהירות. אכן, אין כאניה בלב־ים לפתוח יחסי ידידות בין אנשים. אך, ישנם אף כאלה המבודדים, כל ישותם דוחה את המנסה להתקרב אליהם. יושבים הם, זה בפנתו וזה בתאו, מי מהם קורא בעתון מצהיב ומי משחק בקלפים עם עצמו; טפוסים משונים, בעלי גבות דרוכות ועינים קרות מתות, חסרות ברק חיים. השאר אינם מרגישים בהם, או, לכל הפחות עושים עצמם כאילו אינם מבחינים במציאותם. בלב ים מתגלים קוי האופי האנושי על כל מעלותיו וחולשותיו. איתני הטבע המשתוללים אינם יכולים לעצור את גלגל החיים מלהמשיך במסלולו הצר, כשם שאינם מונעים את האניה מלכת בנתיבתה. עד כמה השתלט האדם על שותפו הסורר בעולם, הטבע!

— ג —

יום ששי אחר חצות היום. חדרי הרחצה הומים מן הנוסעים המרובים הממלאים אותם, נחפזים לרחוץ ולהכין עצמם לכניסת השבת. בגדי־שבת מתחילים להיראות על הספון. לרגעים נדמה, שעדיין אנו מטיילים בשדות המוריקות וההומיות בתל־אביב של שבת־אחר־הצהרים. והים — נראה שאף הוא מרגיש בחגיגיות היורדת ומשתררת על היקום. השמש זורחת בחמימות מתוך שמים בהירים וכחולים. על ים־התיכון רוגע ושקט. גלים קטנים, פרחי־משברים, אצים לאורך דפנות האניה, ובפזיזות שובבה מתנפצים הם אל הדפנות, מתדפקים עליהם, מתרפקים על האניה, כמתפייסים ומתרצים אליה, לאחר הפנים הזועמות שהראו לה במשך השבוע. העין סוקרת וחולפת מאופק אל אופק — הכל מים, מים, אך מים. ומסביב, דממה ושלווה ביקום. הלב נח אף הוא מהרהוריו ומדאגותיו במשך השבוע. לפתע מבריקה המחשבה במוח: הרי כעת מובן הפסוק: „וינח ביום השביעי". שבת היקום, שבת הטבע, לאחר שבוע של רעש־געש בלתי פוסק. האניה ממשיכה בדרכה באיטיות,

בהוד מלכותי, פולחת בחרטומה את המים הרבים ומשאירה זנב של קצף ושמנים ושאר מיני פסולת מאחורי גבה. כל רגע העובר מרחיקה מחופי המכ׳רה ומקרבה אל הנכר. ספקות פולחים את הלב — מה טיב החיים בעולם חדש זה? הכל עדיין שרוי בנבכי עתיד מסתורי. אך, תנוח דעתך, שבת מלכא באה עלינו. גרש ההרהורים המטרידים את מוחך, לבש בגדי שבתך והצטרף למקהלת הרוננים: „לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה״!

בעית הנפט במזרח הקרוב לאור המתיחות הפוליטית הנוכחית

מאת אברהם ברגר

אנו עומדים כיום לפני בעיה בוערת („בוערת״ — תרתי משמע) במזרח הקרוב. סכנת המלחמה בין ישראל ומצרים הולכת וגוברת. המדינות הערביות פונות יותר ויותר לרוסיה, ולא רק לשם קנית נשק, אלא גם מבחינה פוליטית. לפני שנתבונן בבעיות אלו ונחפש פתרונן, יש לחקור מה הן הסבות שגרמו לכך, שמצרים נמצאת כיום במצב, שהיא יכולה לדרוש ככל העולה על רוחה מארצות המערב ומהרוסים גם יחד? ומדוע נהיה הרודן המצרי נאצר, לאיש החזק ביותר במזרח הקרוב?

ראשית כל, עלינו להתבונן בצורת הממשל של ארצות ערב, ובמיוחד מצרים. בהיסטוריה של מצרים, נראה שלשלת ארוכה של מלכים הנמשכת עד מחצית המאה העשרים. שלטון היחיד היווה מאז ומתמיד את צורת הממשל במצרים. ובדרך כלל, הכבידו השליטים את ידם על העם. העדות הנצחית לעובדה זו, הן הפירמידות שנבנו על ידי עבודת הפרך של מאות אלפי עבדים. הדת השלטת, היתה האמונה הטפלה באלילים. וכאשר מוחמד הכריז על דת חדשה, האיסלם, לא נשתנה מצב ההמון. במקום מלך, בא הכליף. במקום האמונה באלילים באה אמנם האמונה בא־ל אחד, אבל, זה לא שינה את היחס של הכליפים וראשי הכהונה להמון העם. בהיסטוריה ידועים אמנם מספר מלכים וכליפים, שהיו טובים לעמם ולזרים שישבו בארצם, אבל, אלה היו יוצאים מן הכלל.

בשנת 1952 התחולל מרד צבאי במצרים, וקבוצת קציני צבא הורידה את המלך פארוק מכסא מלכותו. אך, גם המהפכה לא שינתה בהרבה את המצב במצרים. במקום פארוק, שולט כעת הרודן נאצר. זכויותיהם הפוליטיות של ההמונים, לא רק שלא הורחבו, אלא גם צומצמו. בכדי להקים מדינה חפשית כביכול, ביטל נאצר את חופש העתונות והרדיו. יכולים אנו להסיק, שאף פעם לא היתה למצרים, ובכלל זה יתר מדינות ערב, ממשלה דמוקרטית שייצגה את רצון העם.

לאחר שקבלנו את הרקע הפוליטי של הבעיה, נפנה לנפט. מלה זו, כורכת בתוכה את הגורם הראשי לכל הצרות במזרח הקרוב. חשוב שנדע את מקומו, חשיבותו, והשפעתו של הנפט על מהלך ההתפתחות הפוליטית בחלק עולם זה.

בראשית המאה העשרים התחילה אנגליה לחפש אחרי אוצרות נפט חדשים במספר מארצות המזרח הקרוב. נפט רב נמצא בפרס (אירן) וערב הסעודית. בתקופה ההיא לא היתה התגלית כל כך חשובה, מאחר ורוב הנפט לתצרוכת העולמית בא מרומניה, בולגריה ורוסיה. המרד הרוסי, שפרץ בשנת 1917, נטל את ההזדמנות מארצות המערב לשלוט על הנפט הרוסי. מאחר והנפט משמש כחומר תעשייתי ומלחמתי ממדרגה ראשונה, התחילה גם ארה״ב להתעניין בנפט של המזרח הקרוב. בתקופת מלחמת העולם השניה, באו שלשה רבעים מהנפט שהצבא הבריטי צרך, מהמזרח הקרוב, ובמיוחד, מפרס. לפני מספר שנים הצליחה ממשלת פרס לסלק את אנגליה מארצה. וכיום, קיימת נטיה במדינות הערביות ללכת בעקבות פרס. לנפט במזרח הקרוב יש חשיבות עולמית, מאחר ותשעים וחמשה אחוזים מהנפט הגלמי במערב־אירופה ושבעים וחמשה אחוזים מהנפט המעובד בכל העולם החפשי בא משם.

מהו שטח ההתענינות והאינטרסים של ארה״ב במזרח הקרוב?

רוב הנפט במזרח הקרוב מעובד על ידי החברות האמריקאיות „גולף אויל״, „סטנדרד אויל אף טקסס״, „אוהיו״, „ניו־ג׳רסי״ ו„קליפורניה״, הנמנות על חברות הנפט הגדולות ביותר באמריקה. עד כמה שחברות אלו מבוססות ומשגשגות אפשר להיוכח מהעובדה, שלפני כמה חדשים התחיל שער הבורסה לרדת, ואילו שער המניות של חברות נפט אלו נשאר יציב. מספר מחברות אלו הודיעו זה כבר, שהכנסותיהם בשנה הנוכחית עלו בהרבה על אלו שבשנה שעברה, ושבדעתם להשקיע סכומים גדולים בפיתוח תעשית הנפט במזרח הקרוב.

גם לאירופה יש התענינות ישירה בנפט הערבי:

זה מספר שנים שמספר המכוניות בשימוש ממשיך שם לעלות במספרים ניכרים. כמעט מאה אחוזים מהנפט שאירופה צורכת להתנעת מכוניותיה, בא מהמזרח הקרוב, מאחר ושוק זה קרוב יותר לאירופה מהשוק האמריקאי.

למרות עושרן הרב בנוזל השחור, לא יגיעו ארצות ערב לעולם לרמת החיים הקיימת בישראל, מאחר ומנהיגיהם מתחשבים מעט מאוד במצב העלוב של דלת העם. לפיכך, כאשר נמצא הנפט והוחל בהפקתו, לא הביא הדבר לידי שיפור מצבם של המוני העם, כי רוב הרווחים נפלו בידם של הפחות והאפנדים. אבל, על ידי הנפט והכסף שקבלו תמורתו, זכו ממשלות ערב להשפעה פוליטית רבה, והן נמצאות עתה במצב של מיקוח פוליטי נוח ביותר. ארצותיהן נמצאות באיזור א־סטרטגי בעל חשיבות עצומה, מאחר ורוסיה מנסה לאגף את צבאות המערב על ידי ארצות גרורותיה בצפון אפריקה.

ארצות המערב, ובראשן ארה״ב, נמצאות לפיכך במצב מוזר ועדין: מצד אחד אין הן יכולות להרשות לערבים להתחיל במלחמה שיכולה להביא לידי התלקחות עולמית ודריסת רגל סובייטית באזור, ומצד שני — עליהם להיכנע לדרישות הערבים בגלל הנפט שלהם ומחשש הצטרפותם למזרח.

כפי שהדגשתי כבר, מספק הנפט הערבי את רובה המכריע של התצרוכת האירופית, הצבאית והאזרחית. הצי האמריקאי בים הפסיפי, מקבל כיום את כל תצרוכתו בדלק מפרס. יש להגיע למסקנה, כי חישובים כלכליים וצבאיים אלה, הכריעו את הכף בנקיטת קו־המדיניות הנוכחית המקריבה את ישראל על מזבח האינטרסים האלה.

בעית תכנית הלמודים בתתי"ם

מאת יוסף הולשטיין

מנסיונותי בהוראה בתלמוד־תורה חושבני, שאחת מן הבעיות הרציניות ביותר היא בעית עריכת תכנית הלמודים והוצאתה לפועל בבית הספר. ראיתי מורים שמלמדים אותו החומר ביום אחד ללא הבדל באם זו כתה א׳, ב׳, או ג׳.

מורים אלה שוכחים שכל כתה נמצאת במדרגה שונה מחברותה. הדבר הזה מורגש ביותר במקצוע היסטוריה, שמספרים בכל שנה את אותם הספורים במקום לפתח את החומר ולהורות את התקופות השונות בהיסטוריה.

הבעיה היא יותר רצינית במקצוע הקריאה. מהרגע שהתלמיד נכנס לבית הספר הוא מכיר בעובדה שהמטרה החשובה של בואו לבית הספר היא, למוד הקריאה. לפי התכנית הקיימת ברוב בתי הספר, מוקדש עיקר הזמן בשנה הראשונה ללימודי הקריאה. בשנה השניה התלמיד מתחיל מחדש ללמוד לקרוא, בגלל אחת משתי הסיבות: או ששכח במשך הקיץ מה שלמד בשנה האחרונה (באם היה תלמיד מוכשר), או שלא היה לו מה לשכוח במשך הקיץ... (במקרה ההפוך). היוצא מזה: המורה מלמד מחדש את הקריאה לכל הכתה כולל אלה הקוראים יפה. על ידי כך המורים מבטלים את זמנם של מספר הגון מהתלמידים.

המצב במקצוע עברית: רוב התלמידים שכחו מספר ניכר מהמלים שלמדו בשנה הקודמת. כאן שוב חוזר המורה על החומר. כך, שבאמצע השנה השניה מגיע התלמיד לידיעת הלשון שהיתה לו בסוף השנה הראשונה.

איני מתנגד לחזרה, כיון שטבעו של הילד לשכוח מה שלמד מוטל על המורה לרענן את ידיעות התלמיד בכדי להכשירו לעכל את החומר החדש. הדבר שמדאיג אותי, היא העובדה, שהתלמידים המוכשרים והרציניים מבטלים את זמנם בכתה. וכתוצאה מכך מתעוררות בעיות משמעת בכתה, והמורים עומדים חסריי־אונים לנוכח המצב, והם שואלים את עצמם: „למה ומדוע נהפך פתאום ילד זה, שהיה תמיד שקט ורציני, ל„בעיה" ?

מקצוע הכתיבה מעורר בעיות מיוחדות. קורה, שהמורה בכתה א׳ מלמד לכתוב בצורה אחת, והמורה בכתה ב׳ מלמד לכתוב בצורה אחרת. כמו כן, על התלמידים היודעים לכתוב יפה להשתתף באותם התרגילים שיתר הכתה מתעסקת בהם. שוב אותם התלמידים מבטלים את זמנם בכתה, ושוב המורים שולים לעצמם את השאלה הנצחית: „מהו מקורן וסיבתן של בעיות המשמעת ?"

כדי למצוא פתרון לבעיה, עלינו לראות ראשית כל מה ניתן בידינו לשנות ומה לא. עובדה היא, שמספר גדול של המורים בתלמודי התורה הם צעירים, ומכאן התנודה התמידית ואי היציבות בהחזקת משרות ההוראה. לפיכך, מוטלת החובה על המנהלים, לרכז ולברר הרבה יותר את תכנית הלמודים. אזי, ידע המורה מה עליו ללמד בכל כתה וכתה, ולאיזו מטרה עליו לשאוף. על מנהל בית הספר לערוך תוכנית מפורטת ומדוייקת לכל כתה וכתה. תועלת רצויה ומעשית ביותר נוכל להשיג, באם תקבע תכנית לימודים אחת לא רק לכל כתה וכתה בבית ספר מסויים, אלא גם לכל תלמודי התורה. על המורים לקבוע מראש עד כמה שהם רוצים לחזור על החומר שהתלמידים כבר למדו. על מנת להשיג תוצאות רצויות ביותר, אין להסס מלהשאיר את התלמידים המפגרים בכתה הקודמת לעוד עונה או שנה.

רוצה אני להביא ראשי פרקים לתכנית למודים לתלמודי התורה המבוססת על נסיונותי האישיים:

כתה א׳: גיל 9־8

1) קריאה וכתיבה.
2) היסטוריה — מבוססת על החומש).
3) דינים — שמות החגים והיסטוריה שלהם.

כתה ב׳: גיל 10־9

1) קריאה — (מבוססת על התפילות).
2) כתיבה ועברית — (מתוך ספר לימוד).
3) דינים — המשכת והרחבת החומר מכתה א׳.
4) היסטוריה — מיהושוע עד חורבן בית ראשון.

כתה ג׳: גיל 11־10

1) קריאה — (מבוססת על התפילות).
2) עברית — (החומש כספר לימוד).
3) כתיבה — תרגילים שונים.
4) היסטוריה — מחורבן בית ראשון עד חתימת כתבי הקידש.
5) דינים — בהסברת מקורם המקראי.

כתה ד׳: גיל 12־11

1) קריאה — מתוך ספר לימוד.
2) עברית — מתוך התפילות.
3) חומש — פרשיות מסוימות.
4) כתיבה — תרגילים ומכתבים.
5) היסטוריה — מחתימת כתבי הקודש עד גרוש ספרד.
6) דינים — חזרה על החומר שנלמד כבר והתחלת ה„שלחן ערוך".

כתה ה׳: גיל 13־12

1) קריאה — התפילות ומקורותם.
2) עברית — דקדוק מתוך ספר לימוד.

3) נביאים ראשונים.

4) כתיבה — הדגשה על דקדוק וסגנון.

5) היסטוריה — מגירוש ספרד עד זמנינו.

בכתה האחרונה ראוי להוסיף לתכנית הלמודים הכנות לבר־מצוה. כמו כן, על המורה לספר לכתתו — בכל המחלקות — חדשות על הנעשה בארץ ישראל וביהדות העולם.

כמובן, שעל המנהל למלא את הפרטים החסרים בתכנית. כגון: הפרשיות שתלמדנה בחומש, אילו ספרים בתנ״ך, איזו תקופה בהיסטוריה יש צורך להדגיש יותר, וכו׳.

בקצור, בכדי לשפר את המצב הנוכחי בתלמודי התורה, עלינו לקבוע תכנית לימודים אחת לכל תלמודי התורה. ועל המנהלים מוטלת החובה לביצוע התכנית הלכה למעשה בין כל הכתות בתלמודי התורה.

היהודי החדש בארץ

מאת שניאור זלמן וינטרוב

דמות חדשה של יהודי הופיעה בארץ במשך שמונה השנים האחרונות. יהודי, שכמוהו עוד לא נראה בהיסטוריה של העולם. היהודי הזה הוא אדם שלם מכל הבחינות, שמתענין בכל בעיות העולם ונוסף לזה גם עוסק בתורת אבותינו. פעולותיו של היהודי החדש הסתעפו לחקלאות, להנדסה ולכל דבר הכולל בתוכו אהבת האדמה והארץ החדשה. התעורר בו גם רגש לאומי חזק, ומסירות נפשית גדולה ונכונות להקריב אף את נפשו על אדמת המולדת.

בחקלאות אנו רואים את תוצאות אהבת האדמה במספר המשקים והקיבוצים שנמצאים כעת בארץ. גם בערים נתעורר ביהודי רגש חדש לאהבת הטבע. מתי ראינו, שיהודי החוזר לביתו מיום עבודה קשה, טרם שישב או יטול ידים לאכילה, יקח משפך וישקה את פרחיו? מתי שמענו בכלל, שיהודי יעבד ויאהב את האדמה והטבע בהתלהבות ומסירות כה רבה?

מתי שמענו, שיהודים התאחדו כאיש אחד לעמוד נגד האויב המשותף? שכל הבעיות הפרטיות נדחו למקום אחר, כדי לחזק את הגוש הזה: שיהודים יתרמו משכורת של חדשים שלמים לקרן המגן; שאלמנה שאין לה אפילו די לאכול, תתן את טבעתה אשר על ידה, כדי שגם לה יהיה חלק בתרומה; שמשפחה תישן על הריצפה כדי שתוכל להשכיר את מטותיה ולתת את התמורה לקרן המגן?

היהודי מנהל היום את כל עניני הארץ לבדו. הוא אינו זקוק ל„גוים״. לבדו הוא עובד בבתי־חרושת, לבדו הוא מקים תעשיות ולבדו הוא משקיע כספים בחברות שונות, ולבדו מנהל את הצבא ואת הפוליטיקה של ארצו. אצל היהודים, מצב כזה כבר לא היה קים יותר מאלפים שנה! הבנה נקוה שתיפסקה סכנת המלחמה הקיימת כעת, ע״מ שנוכל לפעול לפיתוחה ולחיזוקה של המדינה בשלום ובשלוה.

הראב״ע והקליר

מאת בנימין ווייס

ר׳ אליעזר הקליר, היה מראשוני פייטני ישראל. אין אנו יודעים בבירור באיזו ארץ גר, או באיזה תקופה חי. אבל, רוב החוקרים נוטים לדעה שחי בארץ ישראל בראשית המאה השביעית. לסגנונו החדש — חדוש מלים בנגוד לדקדוק והזכרת אגדות שלמות ברמז לבד — קמה התנגדות רבה מצד מדקדקי ספרד, ובראשם המשורר הפרשן ר׳ אברהם אבן עזרא. מטרתי כאן לעמוד על בקורת הראב״ע על הקליר.

בפירוש הראב״ע על „קהלת״ פרק ה׳ פסוק א׳, הוא כותב: „אמר אברהם המחבר, הנה נא הואלתי לדבר וכו׳. וכלל אומר, יש בפיוטי ר׳ אליעזר הקליר מ״כ ארבעה דברים קשים. הדבר האחד, כי רובי פיוטיו חידות ומשלים״ וכו׳. על טענתו העיקרית כבר ענה שלמה יהודה ראפופורט (שי״ר), בספרו „תולדות״ וז״ל: „ויש להצדיקו גם כן מעט על דבר כובד לשונו וקושי הבנתו, כי שליח צבור היה וחבר רוב חרוזיו רק לעצמו ולחכמים שכמותו לזמרם בפני קהל העומדים ושומעים כל אשר יצא מפי שלוחיהם ומליציהם בינם לשמים״ וכו׳. וכן מראים רוב פיוטי הקליר בברור, שלעצמו חברם לבקש מאת ה׳ יכלת ולשון צחה להתפלל בעד הקהל. יעוין לדוגמא בפיוט „גשם״.

הראב״ע ממשיך לאמר: „והדבר השני, שפיוטיו מעורבים בלשון תלמוד, וידוע כי יש כמה וכמה לשונות בתלמוד ואינם לשון הקדש״. אבל, טענה זו מספרת יותר בשבחו מבגנותו. שהרי בחדוש מלים חדשות הרחיב את השפה העברית. ומי יאמר שהרחבת השפה והתפתחותה היא גנאי? טענת הראב״ע השלישית היא: „אפילו המלות שהן בלשון הקדש יש בהן טעויות גדולות, כמו אנסיכה מלכי וכו׳. ועוד, כי לשון הקדש ביד ר׳ אליעזר נ״ע, עיר פרוצה אין חומה. שיעשה מן הזכרים נקבות, והפך הדבר ואמר שושן עמק איומה. וידוע, כי ה״א שושנה לשון נקבה, וישוב הה״א — תי״ו, כשיהיה סמוך שושנת העמקים. ובתר הה״א או התי״ו יהיה לשון זכר, כמו צדקה וצדק. ואיך יאמר על שושן איומה, ולמה ברח מן הפסוק ולא אמר שושנת עמק איומה? ועוד: מה ענין לשושנה שיתארנו באימה, התפחד השושנה?״ וכו׳. על הטענות הללו בנוגע לדקדוק ולחדוש המלים כבר עמד החכם היידנהיים, בפירושו על הפיוטים „אנסיכה מלכי״ „ושושן עמק איומה״, ואני מזכיר רק אחד מהם: „בביאורי לפיוט אנסיכה מלכי במוסף יום א׳ של ר״ה, העתקתי תפיסת החכם ראב״ע על דברי הפיוט ההוא והשיבותי כבוד הפייטן הקליר על מכונו וכו׳. וכמקרה הפיוט ההוא כן מקרה הפיוט הזה

אשר לפנינו וכו׳. וכמדומה לי, שגם בזה לא ירד אל תוך כוונת הקליר, לכן שם עליו עלילות דברים אשר לא כדת ואלה דבריו: ,ועוד כי לשון הקדש... (עיין לעיל) התפחד שושנה? וכו׳, ואיננה תפיסה כלל, כי אין איומה תואר לשושן כמו שחשב הוא. אכן, הוא כנוי לכנסת ישראל והיא נמשלת לשושן עמק, ויהיה טעם שושן עמק איומה כטעם גור אריה יהודה, יששכר חמור גרם וכו׳ והדומים להם שיחסר מהן כ״ף השיווי ואין צורך במשל לשמור, לא המין ולא המספר״ וכו׳.

הדבר האחרון שמבקר הראב״ע, הוא שמוש באגדות ובדרשות ע״י הקליר בפיוטיו: „והדבר הרביעי, שכל פיוטיו מלאים מדרשות ואגדות״ וכו׳. גם לזה נמצא תשובה בפירושו של היידנהיים, על „שושן עמק איומה״. הוא כותב: „ונהפוך הוא, כי המצא שיווי בדברים הנרחקים הוא יותר נאות ויותר נעים במליצה, כידוע מחכמת ההלצה וכן אמר הושע (ז׳, ח׳), אפרים היה עוגה עלי הפוכה, ורבים כאלה״ וכו׳. היידנהיים, רוצה לומר, שדרך משוררים גדולים להשתמש ברמזים לאגדות ולדברים אחרים. וכך אנו מוצאים בספרות העולמית, שרוב המשוררים הגדולים מדברים ברמזים על התנ״ך, המיתולוגיה היוונית והרומית.

מכל זה נראה, שבקרת הראב״ע על הקליר היא מופרזה. וכדאי לציין, שגדול משוררי דורנו ח. נ. ביאליק, דן סגנון הקליר לגנאי בימי נעודיו. במסתו „שירתנו הצעירה״ ה״א כותב: „בימי הקליר ותלמידיו נטרפה השעה על הפייט הלאומי והתחיל מנטיף ומשחיל״. אולם, בסוף ימיו חזר אף הוא בדבריו.

מאריא מונטיסורי

מאת ד״ר גרשון חורגין

מאריא מונטיסורי נתפרסמה כאחת הגדולות בשדה החנוך של המאה העשרים. שמה יצא בעולם כולו. בכל מקום שאוהבים ילדים ושוקדים על חינוכם, — אהבת ילדים תכונה וסימן לרמה תרבותית גבוהה — ידעו על תרומתה האנושית של מונטיסורי לחינוך־הילדים האידיאלי.

מאריא מונטיסורי נולדה בשנת 1870. לידתה חלה עם צמיחתה של איטליה כאומה מאוחדת וחפשית. עודנה בשחר טל נעוריה נראו במונטיסורי כשרונות עיוניים — והיא הקדישה את כשרונותיה לענינים מעשיים שיביאו ברכה ותועלת לחברת האדם. מצויינת היתה מונטיסורי באהבתה את הבריות. מתוך אהבה זו התעוררה להלחם בעד שחרור האשה בארצה ובעולם כולו. בכלל נטתה מונטיסורי להלחם בעד זכויות החלשים. שיטת החינוך שלה נובעת מנטיה זו: לעמוד לימין הילד החלש, לשפר את עולמו ולהמתיק את חייו. הממשלה האיטלקית הכירה סוף־סוף בגדלתה של מונטיסורי והתפארה בה בעיני העולם כולו. פעמים רבות נשלחה

מונטיסורי כנציגת ארצה לקונגרסים חינוכיים בין־לאומיים. מונטיסורי היתה הראשונה בין נשי איטליה אשר הוכתרה בתואר דוקטור לרפואה. היא נכנסה לשרותה הרפואית כעוזרת בקליניקה הפסיכיטרית של מכללת רומא. בקליניקה זו הוכרה התענינותה הלבבית בחנוך ובפסיכיאטריה. בתחילה הקדישה מונטיסורי את כל מרצה לטובת הילדים לקויי־השכל. היא בקשה שיטה מעשית שעל ידה יקל לילדים האומללים האלה למצוא את דרכם בחיים. היא אחזה בשיטותיו של הפסיכיאטור המפורסם אדוארד סיקוין, שבקש להעלות ארוכה לילדים לקויי־השכל. מונטיסורי העמיקה והרחיבה שיטה זו. לאחר שנים רבות של עיון ונסיון נתברר לה, ששיטה זו שהיתה מכוונת לטובת הילדים הלקויים היא טובה ויעילה גם לחינוך ילדים נורמליים.

היא פתחה את בית־ספרה הראשון בשנת 1907 בשכונה של דלת העם ברומא. בבית־ספר זה הוכיחה מונטיסורי שיש יוזמה לילד, שהוא מחונן בבטחון עצמי בכוח וברצון לפעולה ולמעשה. מונטיסורי היתה מהראשונים שהכירו ביחס ההדדי הקיים בין גוף הילד ורוחו. חינוכה ברפואה העמיד אותה על הדעת שיש להכנס ללב הילד ולרוחו על ידי אימון שריריו וחינוך חושיו. חינוך השרירים והחושים אפשרי רק על ידי פעולות מעשיות ומשחקים וחומר לימודי, הדורש דיוק מעשה וזהירות־חוש. היא מדגישה שיש לחסל את המשמעת הריקה והשדופה מכתלי בית־הספר, ולקבוע יחס של חופש בין המורה והתלמיד. כל שיטת לימוד מופשטת ובלתי־מעשית נדחתה כליל מתכנית הלמודים שלה. בשנת 1922, נתמנתה מונטיסורי למפקחת כללית על החינוך באיטליה.

כשנפלה איטליה תחת שלטון העריצות של מוסוליני ירד כבודה של מונטיסורי. מוסוליני הביט בחשד רב על האשה המטיפה לרעיונות של שלום בין־לאומי, המדברת על חופש האשה ושחרור הילד מדעות קדומות של ימי הבינים. מוסוליני גזר לסגור את כל בתי־הספר שהנהיגו את תכנית מונטיסורי. מונטיסורי בעצמה הוכרחה לעשות לה כלי־גולה. היא הלכה לספרד שהיתה אז מדינה דימוקרטית תחת שלטון הריפובליקאים. בספרד לא נחה מונטיסורי ולא שקטה. היא התמסרה להפצת משנתה בין חוגי המחנכים והמשכילים. ביזמתה נפתחו בספרד גנים ובתי־ספר „מונטיסוריים".

בשנת 1938 עלו הפשיסטים על ספרד ושמו קץ לממשלה הדימוקרטית שלה. מונטיסורי הוכרחה להמלט בעוד מועד. היא נצלה בדרך נס על ידי אנית מלחמה אנגלית שעגנה אז באחד מחופיה של ספרד. היא התישבה באמסטרדם אשר במדינת הולנד ופתחה גם שם בית־ספר לילדים, שהיה כאבן המושך למורים רבים מכל קצוות אירופה הליברלית, שבאו להסתכל בשיטותיה החינוכיות של מונטיסורי.

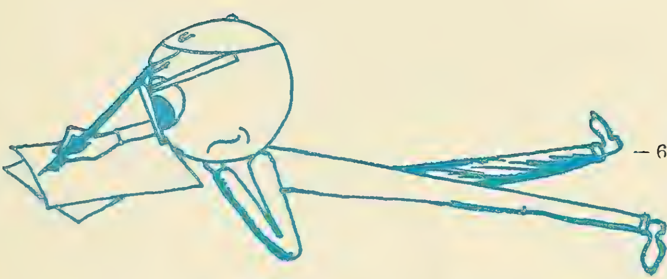
בשנת 1939 נסעה מונטיסורי להודו ונתמנתה למנהלת של בית־המדרש למורים שבמדרס. בית־ספר זה נתפרסם כאחד מן המעולים שבעולם החינוך. פעולותיה החינוכיות של מונטיסורי בהודו נתחסלו בתחילת שנות מלחמת העולם השניה. מאריא מונטיסורי נעצרה על ידי ממשלת אנגליה כנתינה של ממלכה אויבת. היא נעצרה במהנה הסגר. אולם פעולותיה החינוכיות קמו לתחיה במחנה ההסגר שלה. היא סידרה שורת הרצאות בחינוך ומשכה למעלה מאלף תלמידים הודים שהורשו לבוא למחנה לשמוע את הרצאותיה של מונטיסורי.

הבסיס והעיקר לשיטתה בחינוך והשקפתה האנושית על הילדים ניתנו להצטמצם במסגרת המושג של „חופש". רעיון החופש הוא ביסודה של השפעתה על החינוך. מונטיסורי מטיפה חופש בחינוך הילד, חופש מעול המשמעת המגבילה את גידולו של הילד והתפתחותו הטבעית. חופש, במשנת מונטיסורי פירושו: הכשרת כל התנאים בבית־הספר לביטוי עצמי של הילד בלי התערבות ובלי שלטון הורים ומורים. במקום משמעת יש לפתח בילד את רגש החובה וחוש האחריות. עתידה של האנושיות תלוי בפיתוח ובגידול שני הרגשות האמורים. כל משמעת, לפי מונטיסורי חיצונית היא והשפעתה על הנפש שלילית היא. בכלל, עתיק הוא מושג המשמעת ועבר לידינו מתקופת קדם, בזמן שהבנים והבנות נחשבו כרכוש וכקנין של ההורים. החברה של הימים ההם היתה של עבדים החייבים במשמעת ואדוניהם גוזרים ומפקדים.

בכל משנותיה מניחה מונטיסורי שטבע הילד טוב הוא. הילד מטבעברייתו נוטה לדרכים ישרים וטובים. הילד רציני הוא. עלינו להוכיח לו שאנו המורים מתכוונים לטובתו. אז ימלא הילד את תפקידו בבית־הספר באמונה ובמסירות. משמעת חיצונית ולימוד עיוני בלבד הם אבות־נזיקין להרבה חיים ומדווי לב המחשיכים את חיי הפרט וגורמים אמונות לחברה בכלל. חינוך הבריא לגוף והיפה לנפש הוא חינוך הבא מתוך חופש הרוח.

על מונטיסורי יאמר, שהיא החולמת והלוחמת לחופש הילד ולזכותו בעולם. היא מטיפה לא רק יחס של חיבה לילד אלא גם יחס של כבוד. יחס כזה מצד המורה עלול להצמיח בלב הילד רגש של בטחון עצמי והכרת ערך עצמו. רגש של בטחון עצמי הוא אחד מהיסודות של בריות הנפש. הילד, לפי משנתה של מונטיסורי, נוטה אל הסדר הטוב מפני שסדר טוב מהנה ועושה שלום בנפש הילד. התנהגות בלתי רצויה מצד הילד סימן הוא ללבטים נפשיים, לפגעים ברוחו. חופש ואהבה הם הארוכה לנשמת הילד.

מונטיסורי מתה שבעת־ימים ושבעת הצלחה. בחייה ראתה את עולמה. היא ראתה במפלתם של עריצי העולם שנואי נפשה. היא זכתה לראות את השפעתה גוברת בעולם החינוך. שמה נתפרסם לתהילה כידידת הילדים ודורשת טובתם.

הנסיעה תל־אביבה

מאת יהושע חורובסקי

בישבו ליד חלון תאו, חלפו בדמיון יוסי מאורעות העשור הראשון לחייו, אשר הצטרפו והשתלבו בדמיונו לשרשרת מאורעות אחת ולמסכת חיים אביבית שלמה. כמראות נוף אלו המופיעים בתחום הראיה לרגע קט בלבד ומיד נעלמים, כשבמקומם מופיעים מראות חדשים וחוזר חלילה. מראות אלו, בהצטרפם ובהשתלבם יחדיו, הם יוצרים תמונה מושלמת מהנוף הכללי.

שנות ילדותו של יוסי לא היו שנות עליזות וחיי שובבות נעורים. את רב זמנו בילה בין כתלי בנין התלמוד־תורה (בימי חול), ובית המדרש (בימי שבת ומועד). ארשת של רצינות מהולה בעצב היתה נסוכה על פניו החיוורים. ועל עיניו השחורות היוקדות היה טבוע חותם של פיקחות המעורב בבישנות. באופיו היה בודד ומסתגר בעולמו הקטן, והתייחס בחשדנות כלפי זרים.

בנין התלמוד־תורה בו למד, התנשא כמגדל בתוך היער העבות של בתי האבן, שהיו מגובבים זה ליד זה ללא סדר ותכנון. הסמטאות העקלקלות היו רצופות אבנים מסותתות, אשר צבען האדמדם־לבן השחיר במשך השנים, ומרוב שימושן והשתחקותן נהיו למחליקות בתקופות הגשמים. לא אחת קרה, שיוסי התחלק בהן ונפל במהרו ל„חדר", ושקיק הניר בו היה עטוף הכריך הדל, שאמו הכינה עבורו, נקרע. ותוכנו — שהיה מורכב משתי פרוסות לחם מרוחות בריבה, או בשמן בטנים שנקרא „שירעס" — נמעך ונתפזר על גבי האבנים. וכתוצאה מכך — היה סובל חרפת רעב עד שובו הביתה בשעות אחר הצהרים המאוחרות.

כבסרט קולנוע מצטיירים ועוברים לפניו דמויותיהם של מספר מ„המלמדים" שלו, אשר השאירו רושם בל ימחה בנפשו, וזכרונות — נעימים ובלתי נעימים כאחד — אשר לא ישכחם לעולם.

ה„מלמד" של כתה א', היה יהודי אשכנזי נמוך קומה וצנום גוף. זקן־שיבה ארוך ועבות קישט את פניו הקטנים והעגולים בעלי ההבעה הילדותית והידידותית. את תלמידיו אהב בכל נימי נפשו. תוכו היה כברו, בעל אופי שקט ונוח לבריות שלא פגע אפילו בזבוב. התלמידים התלחשו ביניהם בסודי־סודות, שהוא נשוי (רחמנא ליצלן...) לספרדיה גבוהת קומה וכבדת גוף, המדברת אידיש כמו „ליטוואק" מבטן ומלידה...

חיוך מהול בסיפוק עולה על שפתי יוסי, כשנזכר בימיו הראשונים בכיתה. ביטויין של שתי האותיות „גימל" ו„קוף", היתה קשה עליו כקריעת ים־סוף. והיה אומר: „דימל" ו„תוף"... ביום בהיר אחד התרחש ה„נס", ויוסי ביטא את שתי

האותיות כמשפטן, בעזרת הדרכתו ואימונו של המלמד. פעם נענש יוסי על ידי המלמד בחבישת „כובעו של המן", שהיה כובע צבעוני מוקיוני מקושט נוצות ופעמונים קטנים, על ידי שהועמד בפינה, כשכל הילדים קוראים לעומתו במקהלה: „ילד רע, בפינה!!". „ילד רע, בפינה!!".

המלמד, שבכיתתו ביקר יוסי בשנה האחרונה, היה איש גבה קומה בשנות הששים בעל הבעת פנים חמורה וקפדנית. הוא סבל ממחלה ממושכת, שעשתה אותו לעצבני ומר־נפש. ולעתים רחוקות היתה עולה בת־צחוק על שפתיו.

מלמד זה, היה מצויד במקל צר וארוך שהיה מרובע ובלתי מהוקצע, מאותו מין שמשתמשים בו לצורך „סכך" לסוכות. במקל זה שלט על הכיתה, והפיל את חיתתו על כל התלמידים. להשקטת עצביו המתוחים, היה נוהג לשתות בכיתה תה חזק וממותק מאוד, שמזג לעצמו באיטיות ובסיפוק רב מתוך בקבוק ה„תירמוס" שהיה מביא מביתו. הוא קבע פרס של חמש פרוטות (סכום הגון בימים ההם), לילד שיביא מאביו את הדו"ח הטוב ביותר על התנהגותו במשך יום השבת. ובכלל זה: באם אכל את החמין — („טשולענט") או לאו. וספרו על מלמד זה, שהקציב את דמי הפרס מתוך משכורתו הוא, שהיתה זעומה ודלה מאוד.

יוסי לא הצטער כלל, שבגורלו עלה לבקר אצל מלמד זה. אדרבה: היה שמח בחלקו. שמועות אימה התהלכו בין הילדים, על טיבו של המלמד השני בכיתה המקבילה. ספרו, שאצלו טועמים טעם „הגיהינום בעולם הזה" ר"ל... הלה היה בעל קומה גבוהה וגוף עצום, בשנות הששים המאוחרות. הוא היה נכה ובהילוכו, היה כל החלק העליון של גופו עד המתנים נוטה לאחור. ספרו, שגרם לעצמו את נכותו, בכדי להפטר מהשרות בצבא הצאריסטי.

בגלל מצבו הגופני המיוחד, היתה קשה עליו הקימה התכופה ממקום מושבו. לפיכך, השתמש בשיטות עונשין „מקוריות": על שולחנו היה מונח מלאי של מקלות קצרים, שהיו עגולים, דקים ומהוקצעים היטב. מקלות אלה, היה מטיל ממקום מושבו בתלמידים הראויים להענש. ועל המסכן שספג את ה„כיבוד", היה מוטל להרים את המקל מן הרצפה ולהחזירו לשלחן המלמד. עוד שיטת עונשין „מקורית" היתה לו: התלמיד נעמד לפניו ומצמיד את ראשי אצבעותיו זו לזו, כשצפורניו פונות כלפי מעלה. והמלמד היה „מכבדו" במקל על הצפרנים. מספר „הכבודים" היה תלוי בגודל ה„פשע", אשר הילד ביצע. לכל עבירה ועבירה, היה קבוע מראש מספר ה„כבודים", אשר היא „שווה".

את רוב זמנו בשבתות בילה יוסי בין כתלי בית המדרש, במקום שהיה נבחן במשנתו על ידי „יודעי דבר". בשעות אחר הצהרים המאוחרות השתתף ביחד עם קבוצת ילדים באמירת „פרקי־אבות" ומזמורי תהלים ליום השבת. עבור השתתפות זו, זכו הילדים בצרור סוכריות מאת מארגן המפעל, שהיה איש תמים וירא שמים, שהכל כיבדוהו והעריצוהו. בין השמשות הלך ל„בית הכנסת הגדול" להאזין לדרשן השבועי, אשר נשא את דברו מעל בימת ארון הקודש בפאתוס רב ובהתלהבות עצומה. עיניו היו עצומות, ולא טרח כלל לנגב את הזיעה שניגרה מעל מצחו. באותה שעה שרר בבית הכנסת שקט אפלולי, (האורות הועלו רק לאחר תפילת מעריב, בגלל מחסור באמצעים לשכור „גוי של שבת"). ובחלל האויר נשמע רק קול השתעלותם

העמום של הזקנים, ובכייתן הממררת של הנשים היושבות מאחורי המחיצה, אשר דבריו החוצבים להבות אש של הדרשן פתחו את מקור דמעתן...

יוסי, לא מצא מעולם את מקומו בסביבה בה הוא חי ובילה את שנות ילדותו. נפשו השתוקקה לפרוץ את כל הסובב אותו, ולצאת „לעולם הגדול" שהשתרע מעבר להרי יהודה. עולם, שנמצא במרחק של חמישים מיל בלבד מעירו. אך, בעיניו היה זה עולם רחוק ואגדי המשתרע אי־שם מעבר ל„הרי חושך". בלבו גמלה ההחלטה להציץ לתוך עולם זה ולטעום את טיבו ויהי מה.

ומספר שבועות לפני כן קרה הדבר: יוסי, נפגש עם מספר נערים שלמדו בישיבה אשר באחת ממושבות השרון, שישבה במחצית הדרך בין תל־אביב ופתח־תקוה. בהתרגשות רבה ובקנאה נסתרת האזין לסיפורי הנערים על ה„חיים" ש„עושים" שם בשרון. ועל הנסיעות התכופות לחוף־ימה של ת"א בעונת הקיץ. יוסי, לא זכה עדיין לראות כיצד נראה ים, ועל איזור השרון ומראותיו ידע מעט מאוד. מפי הנערים שמע תיאורים נלהבים על השרון שטוף־השמש המוריק במישוריו ובגבעותיו. בלבו של יוסי קיננה התקוה, ששם ב„נכר", בין מרחבי השדות והפרדסים של השרון, החיים יהיו מלבבים יותר וישביעו את נפשו הרעבה ודמיונו העשיר.

בהחלטה נחושה לעזוב את התלמוד־תורה בעירו וללכת ללמוד תורה באחת מישיבות השרון, בא לפני הוריו. בתחילה התנגדו הוריו לרעיון. אך, לא יכלו לעמוד בהפצרותיו ובכיותיו ונכנעו לו. אחיו שלמד בישיבה סמוכה, נתבקש על ידי הוריו לשים עליו עין ולבקרו מדי פעם בפעם.

לאחר הכנות מרובות הגיע סוף־סוף היום המאושר. דודו עמד לקחתו לישיבה, נוסף לכך הובטחו לו מספר ימי חופש בתל־אביב לפני התחלת הלימודים.

צלצולי פעמון תחנת־הרכבת הפסיקו את הרהוריו. הזכירו לו, שאכן הוא נמצא — בגופו ממש ולא בדמיונו — בעיר חלומותיו.

בעלי התוספות הראשונים

מאת שלום לסר

„הוספות לפירוש רש״י על התלמוד בבלי, ודברי בקורת עליו״ [1]). „הגהות וחקירות עיוניות ופרושים חדשים בשקלא וטריא, ופלפול לפשט דברי הגמרא ע״פ ההלכה״ [2]). אלה הן מספר הגדרות על ה„תוספות״. מחברי התוספות נקראים „בעלי התוספות״, והם גדולי חכמי צרפת ואשכנז. רוב בעלי התוספות בדורית הראשונים היו חתני רש״י: רבי מאיר בן שמואל ורבי יהודה בן נתן, ונכדיו: רבי שמואל בן מאיר ורבנו תם הזקן בן אחות רבנו תם. ובעל התוספות החשוב בגרמניה: רבי יצחק בן אשר הלוי.

רוב התוספות שבידינו הם תוספות ר׳ אליעזר מטוך (Tougues).

ה„תוספות״ שלנו נערכו ונסדרו ע״י שלשה מחכמי צרפת והם: ר׳ משה מאיבורא (Evreux), ר׳ אליעזר מטוך ור׳ פרץ בר׳ אליהו מקורבייל (Corbeil).

„לראשית מַעֲשה בעלי התוספות יש לנו לחשוב את תשלום באור רש״י למסכת בבא בתרא, והרחבת פרושו לפרק עשירי למסכת פסחים העשוי ביד הרשב״ם נכדו, ותשלום ר׳ יהודה בן נתן, חתן רש״י ותלמידו, על פירוש מסכת מכות״. בעלי התוספות, נוסף לראשית מפעלם הרב, תקנו תקנות הידועות בשם „תקנות שו״ם״ (שפייר, וורמייזא ומגינצא), שהיו מעין הרחבה לתקנות רגמהג״ג וביניהן: האיסור על השירות במשרה ממשלתית בלי רשות בית דין; להחרים את המלשינים על היהודים; להמנע ממשפט בערכאות; לסדר כל משפט בבית דין יהודי; להכריח כל יהודי לשאת בעול הצבור.

רבנו שמעיה, בן בתו של רש״י ותלמידו (תוס׳ ברכות כ״ה ע״ב) ערך וסדר פסקי רבו ואספם בספר הידוע „הפרדס״. בעל „אור זרוע״ כתב בענין כתיבת גט מחובר: „וכן פירש הר״ר שמעיה זצ״ל בפרושיו״. מזה נבוא לידי מסקנה, כי כתב גם פירושים משלו מלבד איסוף פרושי רבו. בחבור אנונימי מהמאה החמש עשרה נזכר „מחזור רבנו שמעיה מוויטרי תלמידו של רש״י״.[3]

---

1) לדעת ווייס, התוספות הן פירוש והשלמה לתלמוד עצמו, ולא לפירוש רש״י, כדעת גרץ.

2) אוצר ישראל חלק ט׳, דף 235.

3) המחזור המשובח ביותר בספרות התפלות הוא „מחזור וויטרי״, הכולל כמה פסקי הלכות ושו״ת מרש״י. ווייס מזכיר, שרבי שמחה מוויטרי סדר את המחזור. לפי אפרים אורבך („בעלי התוספות״), ר׳ שמעיה ור׳ שמחה טפלו באותו חומר, וזה גרם שיחליפו את שמותיהם במקורות מאוחרים. החוקר כאפטוביצר הגיע למסקנה שהיו שני מחזורים, אחד מר׳ שמעיה, השני מר׳ שמחה.

יש אומרים, שהיה קרובו של רש״י. אך, אין זה מתקבל על הדעת, כי לו היה קרובו של רש״י, אזי היה מזכיר או רומז ליחוסו. אבל, למרות שלא נמנה על קרובי רש״י, ראה בו המורה הגדול תלמיד מקורב ביותר. בתשובתו לרבנו אלצורא, רש״י קורא לתלמידו: „אחינו שמעיה״.[4]

באותה תקופה מתגלה אישיות חשובה אחרת, בזמן שר׳ שמעיה שקוע בצילו של רבו: הריב״ן, בעל מרים בת רש״י, מוסיף דברים לפרושי רש״י ומגיה אותם. ולרוב הוא כותב פירושים עצמיים על התלמוד בבלי. הראשונים מביאים הרבה מפירושיו למסכתות ברכות, שבת, פסחים, ראש השנה, סוכה, בבא קמא, סנהדרין, מכות ועוד.

הריב״ן הגיה את פירושי רש״י, ובמקומות שדעתו כדעת רש״י הוא העתיק את לשונו. נוסף לפירושי רבו, השתמש גם בפרושיהם של חכמי מגינצא. הוא איננו נמנע מלבקר את חותנו.

קרוב יותר לבעלי התוספות, היה רבנו מאיר בן שמואל שנשא את „יוכבד החסידה בת רבנו שלמה זצ״ל״. רבנו מאיר היה מארץ לותיר .כנראה, שנסע לוורמיזא ללמוד תורה, שכך אנו מוצאים במכתב אחד של רש״י „לחתנו רבי מאיר אבי הרבנים ז״ל אשר היה בוורמיזא״. שם למד כנראה בבית מדרשו של ר׳ יצחק הלוי רבו של רש״י.

ר׳ מאיר האריך ימים ונקרא בפי בני דורו: „הישיש״ ו„הזקן״. כנראה, שעוד בחיי חותנו עבר לרמרו ובה יסד את בית מדרשו. ובוודאי לשם נשלחה תשובת רש״י המסתיימת במלים: „יחי חתני ר׳ מאיר לעד עם בתי והילדים ינובון בשיבה ושלום״.

הוספותיו של רבנו מאיר, נזכרות ע״י רבנו תם: „ורבו הפתרונים זה בכ״ה כרובם כן חטאו לי. ונראה בעיני טוב מזה ומזה אשר הגיה מורי רבי אבי הרב מאיר בתוספות ופירש אבי״ וכו׳.[5]

רבנו מאיר זכה להיזכר לדורות לא רק הודות לחותנו הגדול, אלא בעיקר בגלל בניו. ובמיוחד — רבנו שמואל, הלא הוא הרשב״ם. רבנו שמועל שמע תורה מפי זקנו, והתווכח עמו בנוגע לפרושים על המקרא: „וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה, שפרש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא ואף אני שמואל בר׳ מאיר חתנו זצ״ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום״ (פי׳ הרשב״ם לבראשית ל״ז, ב׳).

משערים, שהרשב״ם נולד בין תתמ״ה — תת״נ (1080 — 1085). את טרויש עזב, לפי הנראה, אחרי פטירת רש״י, ועבר לרמרו שם ישב בשנת תת״צ (1130). לפי היוצא מדבריו: „בשנת ארבעת אלפים ושמונה מאות ותשעים לבריאת העולם... ואני שמואל ברבי מאיר ברמרו...״

מיוצאי חלציו של הרשב״ם, ידועה לנו רק בתו. ספור המעשה שבו נזכר

---

4) אפרים אורבך „בעלי התוספות״, ד׳ 34.

5) ספר הישר, ס׳ רנ״ה.

שמה, מגלה לנו גם משהו על מקור פרנסת הרשב״ם: „ראיתי רבנו תם שהקפיד הרבה על רבנו שמואל, שהיו לו רחלות הרבה והיו רחוקות קצת מבית היהודים ועומדות בבית הגוי, והיה רבנו שמואל שולח בתו ושמה מרונא לראות ולא היתה מספקת לבוא שם עד שחלבו חציו את כולו״. פרט לחלב, ספקו הרחלות את הצמר שעיבודו היה — ביחד עם עצירת היין — מקור הפרנסה העיקרי של חברי איזור שמפניה בצרפת.

הרשב״ם נהג בחסידות יתירה, וזה עורר פעם את אחיו לבקורת הקרובה ללגלוג: „ועוד רצה רשב״ם לעשות אחרת, כי שפל עינים היה ורצה לעלות בקרון אשר סוס ופרד מושכין בו ולא הרגיש. אתרחיש ליה ניסא ונזדמן רבנו תם שם, אמר לו: אל תהי צדיק הרבה, והנה סוס ופרד לקראתך... ונמנע ולא עלה...״.

בפירושיו מאריך הרשב״ם בהרבה בהשוואה לרש״י. הוא מקשה ומתרץ, מביא פרושיהם של הקודמים לו, מסכם את הסוגיה התלמודית, ועוסק בברורי ההלכה ובסיכומה. הרשב״ם הוא כנראה הראשון בין חכמי צרפת הצפונית, שהרבה להשתמש בספר ההלכה של ר׳ יצחק אלפסי.

הרשב״ם פרש גם את כל ספרי המקרא, ורק פירושו על התורה הגיע לידינו כמעט בשלמותו.

אחיו של רבנו שמואל, ובנו השני של ר׳ מאיר, היה ר׳ יצחק, הידוע בכינויו ריב״ם. הוא נפטר בחיי אביו ואחיו. רבנו תם מזכיר את המאורע בתשובתו לר׳ אליעזר ממגינצא: „גם כי אזעק במר רוחי ומרוב שיחי תש כוחי, ואור עיני גם הוא אין אתי א־ל לקח ארון הקדש, עטרת ראשי, אחי הרב ר׳ יצחק שנתבקש לישיבה של מעלה זה חדש ימים והניח שבעה יתומים ולכל ישראל חיים״.

ראש בעלי התוספות בצרפת ישב ברומרוג ובטרויש, הלא הוא רבנו יעקב, אחי הרשב״ם. הוא היה בעל נכסים ובעל השפעה וגם נשוא פנים בחצר המלכות. עליו אומר ר׳ יצחק בן ר׳ ששת: „כמוהו בפלפול לא נהיה מאחר שהתלמוד נחתם״. חכמי ארצות שונות פנו אליו בשאלות חמורות, אולם, הוא פתרן בקלות. תשובותיו וחדושיו נקבצו בספרו „ספר הישר״. רוב פירושיו מפוזרים בתוספות על התלמוד. בפסקי הלכות היה נוטה להקל, והשכיל להבין את דרישות החיים. מעניין הדבר, שרבנו תם התיר להלוות כסף לנכרים ברבית: „לפי שיש עלינו מס מלך ושרים והכל הוא כדי חיינו. ועוד, שאי פשר לנו להשתכר בשום דבר אם לא נישא וניתן עמהם. הילכך אין לאסור ריבית״. גם הקל בנוגע למאכלות אסורות, והתיר גבינת נכרים וכן את המסחר ביין שנקנה מכרמי נכרים. אבל, בדרך כלל הקפיד על קיום המצוות והמנהגים בכל הפרטים והדקדוקים והסייגים.

רבנו תם, בהיותו קרוב למלכות, ידע היטב את השנאה כלפי היהודים מצד הכהונה הקתולית. כשעברו נושאי הצלב בימי המסע השני דרך רמרוג (רמרו), התנפלו גם עליו ובקושי רב ניצל ממות. מספר חדשים לפני מותו קרה המעשה הנורא בבלוייש: משרת הלשין על יהודי שהרג ילד. הגרף אסר את יהודי הקהלה פרט לאשה שהגה לה חיבה. פולצלינה, כך שם האשה — השתדלה בכל כוחה להציל את אחיה. הגרף נוכח שטעה ושחרר את היהודים. אך, כומר אחד הסית את הגרף לחקור בדבר. ע״פ עצתו נעשה נסיון זה: השליכו את העבד, שהלשין

על היהודי, לתוך גיגית מלאה מי טבילה, ומאחר שלא טבע, הוכח שדיבר נכונה. שלושים ושמונה יהודים הובאו לבית־עץ ביום 26 במאי, כ׳ בסיון, ובתוכם גם פולצלינה, ונשרפו. לזכר המאורע הנ״ל, קבע רבנו תם יום כ׳ בסיון ליום צום בקהלות צרפת ואנגליה בכל שנה ושנה.

נוסף למפעליו בתלמוד והלכה, שם את לבו גם אל שירת התפילה להעשירה בפיוטיו (המחזור). „ולא רק בדברי שיר היתה שפתו צחה, כי אם גם את מכתביו לאוהביו ולקרוביו כילכל בטעם שפת המקרא העתיקה והטהורה״ [6]). „וישקוד על ספרי המדקדקים הראשונים מנחם ודונש, וכאשר שמע כי מתאנה דונש למנחם. כתב את ספר ההכרעות להציל את כבוד מנחם ואת שיטתו מיד דונש״.

אחת מהתקנות, שתיקן ביחד עם אחיו הרשב״ם היתה: הנושא אשה ומתה בתוך שנתה הראשונה בלא ולד, ישיב להוריה או ליורשיה את כל נדנה ואת כל שלוחיה אשר נתנו לה. שניהם חדשו תקנת רבנו גרשום לבלתי שאת איש אשה על אשתו, בלתי אם ברשיון מאה רבנים בני שלש מדינות. על תקנות אלה הוסיפו, שה„יבם איננו יכול לעגן את היבמה. ואם ימרוד, ינדוהו עד שיאמר רוצה אני״. חכמי צרפת חדשו את החרם של רבינו גרשום, „שלא לבייש בעלי תשובה״. מאחר ואנוסים רבים שבו ליהדות בזמן ההוא.

בראש בעלי התוספות בצרפת אחרי מות ר״ת — עמד רבנו יצחק בן שמואל בן רבנו שמחה מעיר וויטרי, הנקרא בפי חכמינו „ר״י״. הרש״ל (ת׳ רש״ל סי׳ כ״ט) מעיד עליו כי: „האיר עיני חכמים בפלפוליו ובחדושיו״. הר״י נהג להושיב לפניו ששים רבנים אשר כל אחד מהם היה בקי במיוחד במסכת אחת, ודרש לפניהם „עד שכל התורה היתה פרושה לפניהם כשמלה״. פרושיו נאספו אל התוספות במדה מרובה.

רבנו יצחק, פרט לכשרונותיו בהלכה, הראה את טוב טעמו ודעתו בשפת „בת א־ל״ ובמלאכת השיר. פעם שלח מליצה אל רבנו פרץ לבקשו לעזור לו להתיר לולב, אשר הרבנים אסרוהו מטעם התיומת:

רבים אומרים: זנתה תמר,
ואני יחיד מה אענה ומה אמר?
עליך, פרץ, להפוך בזכותה:
אמך היא, לא תגלה ערותה.

השיר הקטן הזה, מראה את כוחו בלשון עד להפליא.

חכם אחד מאשכנז, ר׳ יצחק בן אשר, בא מעיר שפייר ללמוד תורה מפי הרשב״ם. ר׳ יצחק בן אשר הלוי (הריב״א), חי בשפייר במאה האחת עשרה. תוספותיו הן הראשונות הידועות לנו בשם „תוספות ריב״א״. הוא גם כתב פירוש על התורה, אולם, פירושו אבד לנו. פירוש זה נזכר ב„מנחת יהודה״, ורבנו תם השתמש בו בספרו „ספר הישר״.

---

6) זאב יעבץ, תולדות ישראל — חלק אחד עשר, ד׳ 156. דוגמא קטנה לצחות לשונו במכתביו: „את קולך שמעתי. ואירא פן יחר בעיניך, ואחיש ואעש כאשר צויתני, ולולא אהבתך הרשתני וכו׳״ (ית׳ חכמי צרפת ס״ד).

שבת בקיבוץ „סעד"

מאת **אריה שיינהולץ**

„סעד", הוא קיבוץ דתי השוכן על יד רצועת עזה. במלחמת השחרור נהרס הקיבוץ לגמרי. לפני חמש שנים עלה מחדש להתישבות, לא רחוק מהמקום שהיה בו לפנים והכה שם שרשיו. מספר החברים בקיבוץ מגיע ל־200 איש, פרט לילדי הקיבוץ (שנולדו במקום). קיים שם אולפן ללימוד עברית, והלומדים כי הם מארצות האנגלו־סכסיות: דרום אפריקה, אוסטרליה, אנגליה וארצה"ב. מלבד זאת קיימת שם הכשרה של נוער המתכונן לעלות על הקרקע. גם קבוצה של צופים דתיים נמצאת במקום. המשק הוא גדול ונאה. יש בו כחמשים פרות, אחת עשרה טרקטורים, כמה מאות תרנגולות ועוד. הם זורעים כל מיני מטעים בהתאם לתנאי המקום. במשך חמש השנים שעברו הספיקו לעשות הרבה. העצים שנטעו, (לשם צל ובטחון) גדלו ואפשר ליהנות מצלם כמחסה נגד קרני השמש שבצפון הנגב. העשב שלפני הבתים הוא כשטיח ירוק. גם הבנינים הנמוכים הם יפים. ואנשי המקום הם שבעי רצון מהחיים אבל...

הערבים שנמצאים במרחק של חמשה קילומטרים לא נותנים מנוח. צריכים להיות מוכנים בכל רגע, להתקפה מצד הערבים. לכן, נמצאת שם לפעמים יחידה של צה"ל השומרת על הקיבוץ ואנשיו. אבל, בעיקר, חברי הקיבוץ שומרים על אדמתם. בכל לילה יוצאים אנשים לשמונה שעות שמירה. יתר החברים שהולכים לישון שמים את רוביהם על יד מטתם, וגם הם מוכנים לכל צרה שלא תבוא. בקיבוץ עצמו נמצאים בונקרים מתחת לאדמה, לשם מביאים בשעת הצורך את הילדים והזקנים. תעלות שנחפרו גם כן לצורך הגנה אפשר למצוא על יד כל בית ובית. כל חבר בקיבוץ יודע את תפקידו בכל עת. על אחד להביא את הילדים לבונקרים, על השני את החולים וכו'.

בזמן בקורנו נתבטלו כל החופשות ומצב הכן הוכרז במקום. אבל, כנראה שמצב זה לא היה חרש לחברי הקיבוץ, כי לא נרתעו מזה. במוצאי שבת הציגו סרט לחברי הקיבוץ וגם כמה מהחיילים והחיילות באו. בו בזמן שבארץ כולה שררה מתיחות רבה, כי קראו לכל חיילי המילואים להתיצב, התנהלו החיים בקיבוץ באופן רגיל. ביום ראשון בבוקר יצאו כולם לעבודת המשק הרגילה, מחוץ לשומרים שהלכו לישון. קולות הילדים נשמעו מרחוק. הם צחקו, שיחקו והתכוננו ללימודים.

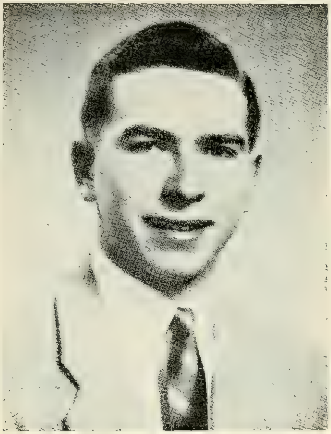
תאורי הקצר הוא על שבת אחד בקיבוץ אחד. שבת זאתת לא שונה מהרבה שבתות אחרות בארץ. זה כבר שמונה שנים שעומדים מוכנים, ולמרות

הכל טוב לראות את מצב הרוח המרומם של האנשים. אין פחד, לא מפני התנפלויות ולא מפני מלחמה. וההוכחה הטובה היא, שבכל עיר וכפר שבקרתי בכל חלקי הארץ קמים בתים חדשים מידי יום ביומו. אנשים מתחתנים וילדים נולדים. זהו סימן לבטחה ולא חו״ש לחולשה. קבוץ הגלויות הולך ומתמזג, ועולים ממשיכים לבוא, אמנם במספרים לא גדולים כבזמן קום המדינה. גם עליה חלוצית אפשר לראות מארצות דרום אמריקה, ודרום אפריקה, ואפילו מארצה״ב. עליה זו היא השובה וחיונית מאד, כי רק עם העליה מארצות המערב נוכל לבנות את הארץ, להרים את הרמה התרבותית הכללית ולשפר את המצב הבטחוני בה.

אנו מבכים את מותו של תלמידנו וחברינו היקר והמסור רב־הכשרון ואציל־הרוח

יהושע גרשון ז״ל

שנקטף ללא־עת בעצם זיו עלומיו, כשהוא חותר למטרתו ומתכונן לקראת יעודו הנעלה בחיים.
את זכרו הברוך — אישיותו החמודה, נועם הליכותיו וחין שכלו — נשא בלבנו לנצח;
וחייו הקצרים, המלאים תוכן, שאיפה ורצון לפעול למען תורתנו, עמנו וארצנו
— ישמשו נר לרגלנו, לחבריו ללימודים ולמשאת־נפש, כל הימים.

חבר־המורים
מועצת הסתדרות התלמידים
חבריו בבית המדרש ובמכללה

COMPLIMENTS

— O F —

Teachers Institute Alumni Association

SOLOMON BIEDERMAN, Hon. President

ELIHU KASTEN, President

FELIX GLAUBACH, Vice President

SIDNEY LIEBERMAN, Treasurer

MAX ZELDNER, Recording Secretary

MATTHEW CLARK, Secretary

MAX HALPERT — MORRIS NIEMAN

EMANUEL ZAPINSKY — STANLEY WITTY

The pictures of the Nir were photographed by: Joseph Brownspigel, 730 Oakland Place, Bronx 57, N. Y.

[illegible]

[illegible]

W I T K I N ' S

[illegible]

ASHER EISENBERG

[illegible]

HADSMAN BROS

[illegible]

Compliments of

[illegible]

Spencer and Jack

[illegible]

Compliments of

[illegible]

WEBER'S CAFETERIA

[illegible]

YESHIVA UNIVERSITY

WOMEN'S ORGANIZATION

[illegible]

[illegible]

MEN'S SHOP

[illegible]

Compliments of

[illegible]

& CO.

[illegible]

[illegible]

COLLEGE LUNCHEONETTE

[illegible]